

Bitka za Šibenik u rujnu 1991. godine

Batovanja, Izabela

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:747962>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

IZABELA BATOVANJA

**BITKA ZA ŠIBENIK U RUJNU 1991.
GODINE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

IZABELA BATOVANJA

**BITKA ZA ŠIBENIK U RUJNU 1991.
GODINE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Sumentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, 2022.

Sadržaj

UVOD	4
RASPAD SFRJ I STVARANJE SAMOSTALNE HRVATSKE DRŽAVE	2
JUGOSLAVENSKA KRIZA.....	2
SLOM SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE.....	2
POLOŽAJ JNA UNUTAR DRŽAVNOGA OKVIRA	4
POLITIČKE PROMJENE I POJAVA VIŠESTRANAČJA U HRVATSKOJ	5
POBUNA HRVATSKIH SRBA – BALVAN REVOLUCIJA	7
POLITIKA SDS-A I USPOSTAVA RSK.....	8
DJELOVANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE	10
OBRAMBENE SNAGE REPUBLIKE HRVATSKE: MUP, ZNG, HV	12
OSNUTAK I ZNAČAJ 113. BRIGADE HRVATSKE VOJSKE	13
STANJE U ŠIBENSKOM ZALEĐU DO POČETKA RUJANSKOG RATA	15
BORBE NA PODRUČJU SKRADINA	15
BORBE NA PODRUČJU DRNIŠA	18
DEMOGRAFSKA SITUACIJA NA PODRUČJU ŠIBENIKA I ŠIBENSKOGA ZALEĐA	21
PREDRATNO STANJE U ŠIBENIKU.....	23
STRATEŠKI I VOJNI ZNAČAJ ŠIBENIKA	23
ZAUZIMANJE VOJNIH OBJEKATA JNA NA PODRUČJU ŠIBENIKA	24
ZAUZIMANJE OB ŽIRJE – USPOSTAVA PRVE HRVATSKE OBALNE TOPNIČKE BATERIJE	26
ZAUZIMANJE VOJNIH OBJEKATA NA PODRUČJU ROGOZNICE.....	28
STVARANJE HRVATSKE RATNE MORNARICE	29
RUJANSKI RAT U ŠIBENIKU	30
PRVI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 16. RUJNA 1991.	30
DRUGI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 17. RUJNA 1991.	33
TREĆI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 18. RUJNA 1991.....	35
ČETVRTI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 19. RUJNA 1991.....	37
PETI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 20. RUJNA 1991.....	39
ŠESTI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 21. RUJNA 1991.	41
SEDMI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 22. RUJNA 1991.	42
KRAJ RUJANSKOGA RATA	44
POSLEDICE RUJANSKOGA RATA.....	44
ZAKLJUČAK	46
LITERATURA.....	48

UVOD

U ovome se radu detaljno prikazuju zbivanja na teritoriju Republike Hrvatske (dalje: RH), ujedno i na prostoru grada Šibenika i šibenske okolice tijekom 1990. i 1991.; uzroci i pozadina izbijanja pobune hrvatskih Srba te razvoj situacije koji kulminira sedmodnevnom bitkom za Šibenik – rujanskim ratom. Cilj je ovoga rada opisati početak, tijek i kraj rujanskoga rata u Šibeniku 1991. godine.

Rad je podijeljen na četiri dijela. Prvi dio rada prikazuje političke promjene i razloge postupnoga raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje: SFRJ). Opisuje se uloga Jugoslavenske narodne armije (dalje: JNA), njezin položaj unutar državnoga okvira i uloga u nadolazećim ratnim zbivanjima na području RH. Također se objašnjava postupak odcjepljenja, pojava višestranačja, prvi višestranački izbori te proglašenje samostalne Republike Hrvatske.

Drugi dio bavi se razlozima ustanka pobunjenih Srba na području Hrvatske. Vodeću ulogu u procesu nastajanja pobune Srba, koja je započela svoje širenje iz grada Knina, imala je politika reformiranih srbijanskih komunista na čelu sa Slobodanom Miloševićem te djelovanje Srpske demokratske stranke (dalje: SDS) nakon prvih višestranačkih izbora u RH. U završnome dijelu poglavlja prikazuje se djelovanje, odnosno nemogućnost međunarodne zajednice da se suoči s nastalim problemima na području Hrvatske.

Stanje u šibenskome zaleđu do početka rujanskoga rata prikazano je u trećem dijelu. Prikazuje se demografska struktura stanovništva na području gradova i općina sjeverne i srednje Dalmacije, koji su bili zahvaćeni napadima srpskih agresora i JNA. Prikazane su i borbe te obrambene akcije na području Skradina i Drniša, gradova u šibenskome zaleđu, preko kojih su udružene neprijateljske snage nastojale doći do Šibenika.

Četvrti dio obuhvaća političku situaciju uoči rujanskoga rata u gradu Šibeniku. Osim opsade izvana, Šibenik je strahovao i od brojnih vojnih objekata koji su se nalazili u samome gradu i okolici. Velika zasluga u obrani Šibenika pripada zauzetim vojarnama JNA, koje su branitelji uspješno oduzeli neprijateljima prije i za vrijeme bitke za Šibenik. Zauzimanjem velikoga broja ratnih plovila, šibenski su branitelji stvorili Hrvatsku ratnu mornaricu.

Peti i posljednji dio ovoga rada potanko prikazuje sedmodnevnu bitku za Šibenik, od 16. do 22. rujna 1991. godine. Pojedinačno se opisuje svaki ratni dan, navedeni su brojni

neprijateljski napadi na grad i stanovništvo, ali i hrabri obrambeni podvizi šibenskih branitelja. Krešimirov je grad kraj najtežega tjedna u svojoj dugoj povijesti dočekaao kao grad – pobjednik, ali s ljudskim žrtvama i velikom materijalnom štetom. Posljednji dio rada prikazuje tragične posljedice šibenskoga rujanskoga rata.

RASPAD SFRJ I STVARANJE SAMOSTALNE HRVATSKE DRŽAVE

JUGOSLAVENSKA KRIZA

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), ili jednostavnije i popularnije u kolokvijalnom govoru - Jugoslavija, sastojala se od šest socijalističkih republika: Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Makedonije i od dviju autonomnih pokrajina: Vojvodine i Kosova. Čvrstoća ove multinacionalne države počivala je na 3 temeljna oslonca: totalitarnom vođi Josipu Brozu Titu, zajedničkoj vojsci - Jugoslavenskoj narodnoj armiji i na Savezu komunista Jugoslavije (dalje: SKJ).

U literaturi se često spominje kako je početak kraja Jugoslavije bila velika gospodarska kriza, čiji početak je vidljiv 70-ih godina 20. stoljeća, a rezultat je loše jugoslavenske ekonomske politike.¹ Vanjski dug Jugoslavije 1983. iznosio je 20 milijardi i 501 milijun dolara i zato je nosila neslavnu titulu jedne od najzaduženijih zemalja svijeta.² Nezadovoljstva i pobune unutar Jugoslavije postojale su i prije Titove smrti 1980., ali zahvaljujući dovoljno snažnim polugama vlasti i kultu ličnosti uspješno su rješavane i zatirane. Njegovom smrću Jugoslavija je ostala bez vrlo važnog integracijskog čimbenika, a uskoro su nesuglasice o ustrojstvu države dovele i do gubitka drugog čimbenika – Saveza komunista Jugoslavije.

SLOM SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

I sam je Tito shvaćao kolika je njegova uloga u držanju republika na okupu te da će njegovim odlaskom doći do problema unutar jugoslavenske države. Pokušaj da Jugoslavija opstane je donošenje Ustava iz 1974., koji je dao veće ovlasti republikama i autonomnim

¹ Marijan, Davor. „Domovinski rat“, Zagreb: Despot infinitus: Hrvatski institut za povijest, 2006.: str. 17.

² Isto, str. 17.

pokrajinama, garantirajući im suverenost i mogućnost osamostaljivanja.³ Ipak, već započeta kriza unutar Jugoslavije nastavila se dodatno produbljivati težnjama za promjenama sustava, rastućim srpskim nacionalizmom i zatiranjem svakog pokušaja modernizacije u demokratskom smislu.

U cijelom svijetu događale su se velike promjene po pitanju komunizma i raspadi komunističkih sustava bili su surova stvarnost s kojima se Jugoslavija morala suočiti. Promjene su bile nužne za opstanak, ali reforma političkog sustava bio je kamen spoticanja koji SKJ naposljetku nije uspio preživjeti. Unutar SKJ po pitanju reforme pojavile su se dvije različite struje: reformatori koji su tražili promjenu stanja uvedenog Ustavom iz 1974., te ustavobranitelji kojima je odgovarala mogućnost procesa osamostaljivanja republika omogućenim samim sadržajem dijela Ustava.⁴ S jedne strane, Srbija je zagovarala reformaciju postojećeg stanja u korist centralizacije i većih ovlasti Federacije, dok su s druge strane Slovenija, Hrvatska i autonomne pokrajine zagovarale nastavak procesa demokratizacije i decentralizacije.⁵ Jaz između sukobljenih struja sve se više produbljivao, a promjene je bilo nemoguće zaustaviti. Sve su glasnije postajale velikosrpske nacionalističke težnje za proširenjem teritorija Srbije, odnosno spajanje svih onih teritorija na kojima žive Srbi. Agresivna politika i antibirokratska revolucija pod vodstvom predsjednika Saveza komunista Srbije, Slobodana Miloševića, obilježena tzv. mitinzima istine i huškanjem srpskog naroda na ostale, urodila je plodom vidljivim u praktičnom ukidanju autonomije Vojvodine i Kosova kao i rušenjem tadašnjega republičkog vodstva Crne Gore. Zadržavši pravo glasova dotad autonomnih pokrajina i glasom dobivenim Crnom Gorom, Milošević je s četiri glasa držao ključne elemente utjecaja u Predsjedništvu SFRJ.⁶

U takvoj, već podosta zamršenoj i neizvjesnoj političkoj situaciji, trebao se održati kongres SKJ. Duboko razilaženje po pitanju promjena unutar Jugoslavije pokazalo se upravo na 14. izvanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije, održanom od 20. do 22. siječnja 1990. u beogradskom Sava centru. Rad kongresa bio je podijeljen u komisije za privrednu reformu, reformu političkog sustava i komisiju za preobražaj SKJ, a u svakoj od komisija dolazilo je do burnih rasprava zbog suprotstavljenosti po pitanju budućeg uređenja

³ Rudolf, Davorin i Čobanov, Saša. „Jugoslavija: Unitarna država ili federacija povijesne težnje srpskoga i hrvatskog naroda – jedan od uzroka raspada Jugoslavije“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 46, br. 2 (2009) 287-314, str. 305.

⁴ Pauković, Davor. „Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada“ *Suvremene teme*, 1. br. 1 (2008): 21-33.

⁵ Isto, 21.

⁶ „Domovinski rat“, str. 17.

jugoslavenske države i Saveza komunista Jugoslavije.⁷ Glavni sukob na kongresu vodio se između delegata Slovenije i Srbije. Prijedlozi slovenskih delegata o Savezu saveza, autonomnosti i cjelokupnoj demokratizaciji društva i države redom su odbijani, kao i protivljenje načinu brojanja glasova na kongresu. Nakon brojnih burnih rasprava, slovensko predstavništvo pod vodstvom Kučana i Ribičića, ustanovilo je da nema smisla više raspravljati kada se neće pristati ni na minimalno poštivanje republičkih sloboda, zbog čega su i praktično napustili zasjedanje kongresa.⁸ Ivica Račan, predvodnik hrvatske delegacije, usprotivio se prijedlogu predsjedavajućeg Momira Bulatovića, inače crnogorskog lidera, da se sjednica nastavi bez predstavnika slovenske republike, a potom zaključio kako u slučaju nastavka kongresa hrvatski delegati neće sudjelovati u glasanju.⁹ Raspadom kongresa Miloševićev plan da Srbiji kao najmnogoljudnijoj republici omogući odlučujuću ulogu unutar Federacije po principu „jedan čovjek jedan glas“ je propao, ali i u slučaju raspada ili krnje Jugoslavije, plan o zaokruživanju teritorija na kojem žive Srbi već je bio u realizaciji.¹⁰ Prema navedenom, uzrok raspada SKJ, a posljedično i Jugoslavije, mogao se vidjeti u željama srpskoga komunističkoga rukovodstva da bude nadređeno vodstvima drugih republika te na drugi način i u ponajprije iznimnim slovenskim nastojanjima da svojoj republici omogući što veći mogući stupanj suverenosti i samostalnosti.¹¹ Događanja na kongresu izazvala su žestoke reakcije javnosti: jedni su smatrali da se hrvatska delegacija trebala više ugledati na čvrstoću u zahtijevanjima poput slovenske delegacije, drugi su smatrali da se nisu trebali umiješati u sukob.¹² Međutim, većina građana Hrvatske kao i članova SKH naposljetku je podržala rad i postupke hrvatske delegacije.¹³ Neuspjeh dogovora između saveza komunista pojedinih republika, odlazak slovenske delegacije i naposljetku prekid 14. izvanrednog kongresa, označili su i kraj Saveza komunista Jugoslavije, drugog važnog čimbenika u postojanju Jugoslavije.

POLOŽAJ JNA UNUTAR DRŽAVNOGA OKVIRA

Kao jedina čvrsta poveznica u Jugoslaviji ostala je Jugoslavenska narodna armija (JNA). JNA je uz Teritorijalnu obranu (TO), koju je imala zasebno svaka republika, činila oružanu snagu SFRJ. I dok je TO imala republički karakter i uglavnom služila kao pričuvno pomoćno

⁷ „Posljednji kongres Saveza“, str. 26.- 27.

⁸ Isto, str. 27.-29.

⁹ „Posljednji kongres Saveza“, str. 27.-29.

¹⁰ „Posljednji kongres Saveza“, str. 31.- 32.

¹¹ Marijan, Davor. „Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja“ u *Polemos IX*, br. 17 (2006) 25-44, str.36.

¹² „Posljednji kongres Saveza“, str. 30.

¹³ „Posljednji kongres Saveza“, str. 30.

naoružanje, JNA je bila dobro naoružana federalna vojska čije je vođenje nakon Titove smrti preuzelo Predsjedništvo SFRJ.¹⁴

Ubrzo je u sveopćoj krizi unutar Jugoslavije JNA postala samostalan politički akter, s jednakim pravima kao republike i pokrajine.¹⁵ Politička nastojanja JNA i srpskoga vodstva su se uvelike poklapala. Naime JNA je „predlagala Predsjedništvu SFRJ da promijeni svoj ustavni položaj i poveća nadležnosti“, tražeći „definiranje federalne države kako bi JNA, kao federalna vojska na legalan način mogla izvršavati svoje obaveze: obranu integriteta i ustavnog poretka zemlje“.¹⁶ Planom „Jedinstvo“ JNA je nastojala omogućiti „jedinstvo cijelog prostora Jugoslavije kao ratišta, jedinstvo oružanih snaga na ratištu, jedinstvo oružane borbe i jedinstvo zapovijedanja oružanim snagama.“¹⁷ Svoju duboku isprepletenost i potvrdu suradnje sa srpskim vlastima u sklopu srpskih nacionalnih interesa, vodeći kadrovi JNA će prvi put pokazati u kratkotrajnom sukobu na teritoriju republike Slovenije. Ponašanje JNA u Sloveniji ukazat će obrazac njezine ključne uloge u nadolazećim ratnim zbivanjima i brojnim razaranjima na području Hrvatske te Bosne i Hercegovine.

POLITIČKE PROMJENE I POJAVA VIŠESTRANAČJA U HRVATSKOJ

Hrvatske težnje za promjenom političkog sustava unutar Jugoslavije nisu bila nikakva novost niti izum devedesetih godina. Hrvatsko pitanje vuklo se dugi niz godina i desetljeća u komunističkom sustavu, a sedamdesetih godina 20. stoljeća zajedničkim snagama postavili su ga studenti, Savez komunista Hrvatske i kulturna elita okupljena oko Matice hrvatske. Važno je napomenuti da se u tom masovnom pokretu naglasak stavljao na promjene, ali unutar pravnih okvira postojeće države. Unatoč tome, ovaj polet hrvatske politike i inteligencije krvavo je ugušen što je posljedično rezultiralo pojavom razdoblja „hrvatske šutnje“. Politička scena u tadašnjoj socijalističkoj Hrvatskoj ponovno se počinje aktivirati krajem osamdesetih godina, u ozračju sve veće krize i napetije situacije unutar Jugoslavije.

Početak devedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj obilježava novi nacionalni pokret, čije je glavno obilježje usmjeravanje hrvatske politike prema zapadnoeuropskim uzorima i zaštiti hrvatskih nacionalnih interesa.¹⁸ Provedba takvih promjena mogla se odviti na dva

¹⁴ „Domovinski rat“, str. 47.

¹⁵ „Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja“, str. 36.

¹⁶ Isto, str. 37.

¹⁷ Isto, str. 37.

¹⁸ Fabijanić Gagro, Sandra i Vukas, ml., Budislav. „Pravna priroda i politička pozadina oružanih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.“ *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 58, br. 5 (2008): 1159-2000., str. 1160.

načina: temeljitim političkim promjenama unutar jugoslavenske zajednice država ili istupanjem iz navedene zajednice te osnivanjem vlastite samostalne i suverene države.¹⁹ Pozadinu za skorašnji polet višestranačja, odnosno osnutak brojnih politički stranki s različitim stranačkim programima, omogućio je raspad Saveza komunista Jugoslavije na 14. izvanrednom kongresu. Politička stranka koja će najsnažnije obilježiti razdoblje rađanja višestranačja je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). Hrvatska demokratska zajednica osnovana je u ilegali 17. lipnja 1989. u prostorijama Nogometnog kluba (NK) Borac na Jarunu, poslije nekoliko mjeseci priprema, slaganja programa i nesuglasica unutar same skupine začetnika ideje o ovoj demokratskoj stranci.²⁰ Osnivač stranke Franjo Tuđman uspio je u kratkom vremenu pridobiti znatan broj glasača „Temeljeći svoj politički program na spoju svih pozitivnih sastavnica i iskustava hrvatske povijesti, upozoravajući na značenje hrvatskog naroda i njegovih nacionalnih interesa i prioriternih ciljeva...“.²¹ Pod sve većim pritiskom zahtijeva za demokratskim promjenama, unutar SKH prevladala je struja koja se sve više odmicala od svojega dotadašnjega koncepta rada, uviđajući nužnost promjena za dobrobit hrvatskog stanovništva. Upravo iz toga razloga, SKH se vremenom postupno nastojao rekonstruirati u modernu europsku socijaldemokratsku stranku.²² Sabor tadašnje socijalističke Hrvatske izglasavanjem i dopunom Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana legalizirao je novoosnovane političke stranke 11. siječnja 1990. godine.²³ Odluku o raspisivanju prvih demokratskih višestranačkih izbora donio je predsjednik sabora Anđelko Runjić, a izbori su održani u dva kruga – 22. i 23. travnja i 6. svibnja 1990. godine.²⁴ Iako je Savez komunista Hrvatske - Stranka demokratskih promjena (SKH-SDP, odnosno reformirani SKH) stvorio većinski izborni sustav umjesto proporcionalnoga, smatrajući da će tako pobijediti, na izborima je kao pobjednik izašao HDZ pod Tuđmanovim vodstvom.²⁵

Prvim ustavom Hrvatske, često nazivanoga Božićnim, 22. prosinca 1990. ona je postala „nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika inih naroda i manjina, koji su njeni državljani: Srba, Muslimana, Slovenaca, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova i drugih, kojima se jamčila ravnopravnost s građanima hrvatske nacionalnosti i ostvarivanje nacionalnih

¹⁹ Isto, str 1161.

²⁰ Dunatov, Šime. „Začeci višestranačja u Hrvatskoj 1989. godine.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 52 (2010): 381-397., str. 380.-387.

²¹ „Pravna priroda i politička pozadina oružanih sukoba“, str. 1167.

²² „Pravna priroda i politička pozadina oružanih sukoba“, str. 1167.

²³ „Začeci višestranačja u Hrvatskoj 1989. godine“, str. 391.

²⁴ „Pravna priroda i politička pozadina oružanih sukoba“, str. 1168.

²⁵ „Domovinski rat“, str. 19.

prava u skladu s demokratskim normama OUN i zemalja slobodnoga svijeta“.²⁶ Proglašeno je da je suverenitet Republike Hrvatske (RH) neotuđiv, nedjeljiv i neprenosiv; da RH sama odlučuje o sklapanju i raskidanju saveza s drugim državama te da RH ostaje u sastavu SFRJ do novog sporazuma ili dok Sabor RH ne odluči drugačije.²⁷ Rezultati referenduma, raspisanog 25. travnja 1991. i održanog 19. svibnja 1991., pokazali su kako 93,24% birača podržava Hrvatsku, kao suverenu i samostalnu državu, koja može stupiti u saveze država s drugim republikama.²⁸ Takav stav vodstva Hrvatske podržalo je 92,18% birača koji nisu podržali njen ostanak unutar Jugoslavije kao jedinstvene savezne države.²⁹

Rezultati referenduma i neuspješni pregovori o rješavanju krize unutar jugoslavenske zajednice, bili su temelj na kojemu je Sabor RH 25. lipnja 1991. donio „Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske“, „Ustavnu odluku o pokretanju raskidanja veza s drugim republikama i izlaska RH iz SFRJ“ i zahtjev za međunarodnim priznanjem samostalne Hrvatske.³⁰ Nakon Brijunske deklaracije i tromjesečnog moratorija na odluke donesene na lipanjskom Saboru, „8. listopada 1991. godine Republika Hrvatska raskida državno-pravne veze s ostalim republikama i postaje slobodna, samostalna i neovisna država.“³¹

POBUNA HRVATSKIH SRBA – BALVAN REVOLUCIJA

Jedan od uzroka raspada SFRJ proizlazio je iz srbijanske politike s kraja osamdesetih godina 20. stoljeća koja se u sjeni rada za dobrobit Jugoslavije sve više nastojala uzdignuti iznad ostalih jugoslavenskih republika i nametnuti im svoje vodstvo. Srpska politička elita pod vodstvom Slobodana Miloševića uspjela je manipulacijom činjenica i strašenjem srpskoga naroda na tzv. mitinzima istine te antibirokratskom revolucijom preokrenuti situaciju u svoju korist. Srbi u Hrvatskoj, pod utjecajem političkih zbivanja u Srbiji, započeli su pobunu stvarajući prividno „stanje ugroze političke i biološke egzistencije Srba i početak novoga

²⁶ Isto, str. 20.

²⁷ Isto, str. 20.

²⁸ Isto, str. 20.

²⁹ Isto, str. 21.

³⁰ Hrvatski sabor – Povijest saborovanja – Važni datumi: <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/25-lipnja-dan-neovisnosti>, pristup: 12.lipnja 2022.

³¹ <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/25-lipnja-dan-neovisnosti>, pristup: 12.lipnja 2022.

genocida“, nazivajući Hrvate ustašama te izjednačavajući RH s Nezavisnom državom Hrvatskom (NDH).³²

Početak oružane pobune hrvatskih Srba postao je poznat kao „balvan revolucija“. Razlog tomu bile su različite barikade i blokade prometnica koje su započele u kolovozu 1990. u mjestima i gradovima s većinskim srpskim stanovništvom, između ostalih i u Kninu. Snage specijalne policije MUP-a RH koje su poslone u Knin kako bi uklonile barikade i omogućile funkcioniranje vlasti, naposljetku su spriječile snage JNA.³³ Knin je bio središte 9. korpusa JNA koji je zajedno s Vojnopomorskom oblasti bio zadužen za djelovanje na području sjeverne Dalmacije. Povećanjem napetosti zbog demokratskih promjena u RH, vodstvo JNA taktički je provelo reorganizaciju određenih korpusa. Tako je unutar 9. korpusa u Kninu izvedeno ojačavanje je 221. motorizirana brigada, kojoj su pridodana 2 bataljuna oklopništva, raspoređena u Knin i Benkovac. Osim toga, kninski bataljun Vojne policije reorganizacijom je postao četa na oklopnim transporterima.³⁴ General JNA Veljko Kadijević potvrdio je da su reorganizacijski manevri izvođeni s ciljem ojačavanja i spremnosti JNA na gušenje hrvatskih akcija: „Veći broj oklopnomehanizovanih sastava jačine čete do bataljona smjestiti što bliže mogućim mjestima sukoba, tako da mogu brzo intervenirati. Odgovarajući broj (...) postaviti na odgovarajućim punktovima u Hrvatskoj i oko Hrvatske, tako da se mogu angažovati za veće intervencije.“³⁵

„Balvan revolucijom“ grad Knin postao je središte pobunjenih Srba u Dalmaciji. Sigurno zaleđe pobuni osiguravalo je djelovanje JNA, koje je sprječavalo ponovnu uspostavu kontrole hrvatskoj policiji. Osim toga, razmještaj JNA i oduzimanje oružja Teritorijalnoj obrani Hrvatske, omogućili su širenje pobune iz Knina u druga mjesta sjeverne Dalmacije i Like s većinski srpskim stanovništvom.³⁶

POLITIKA SDS-A I USPOSTAVA RSK

U ozračju složene političke i društvene situacije devedesetih godina, u Hrvatskoj se javlja Srpska demokratska stranka (SDS), na čelu sa psihijatrom dr. Jovanom Raškovićem, a

³² Žunec, Ozren. „Socijalna konstrukcija pobune Srba u Hrvatskoj 1990.-1995. godine“ *Časopis za suvremenu povijest* 40, br. 1 (2008): 33-45., str. 35.

³³ Marijan, Davor. "Jugoslavenska narodna armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990. – 1992. godine." *Časopis za suvremenu povijest* 33, br. 2 (2001): 289-319.

³⁴ Marijan, Davor. "Zamisao i propast napadne operacije Jugoslavenske narodne armije na Hrvatsku u rujnu 1991. godine." *Časopis za suvremenu povijest* 44, br. 2 (2012): 251-275.

³⁵ Isto, str. 254.

³⁶ „Domovinski rat“, str. 68.-69.

kasnije pod vodstvom Milana Babića i Milana Martića, koja će u sljedećim mjesecima postati glavni predstavnik srpske nacionalne manjine u RH.³⁷ Vodstvu spomenute stranke je inscenirani napad na njihovoga predstavnika Miroslava Mlinara u Benkovcu poslužio kao argument odbijanja sudjelovanja konstituiranja rada prvoga hrvatskoga višestranačkoga Sabora, u kojemu su kasnije povremeno sudjelovali, ali potpuno prestali dolaziti nakon osnivanja Srpske autonomne oblasti (SAO) Krajine.³⁸ Stvaranje stranačkih odbora diljem Hrvatske u mjestima u kojima je živjelo srpsko stanovništvo, prethodilo je osnivanju nelegitimne teritorijalne jedinice - Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like u Kninu 28. lipnja 1990. godine.³⁹ Predsjedništvo Zajednice, kao odgovor na zaključke Hrvatskog sabora, organiziralo je 25. srpnja 1990. Srpski sabor u Srbu, na kojemu su zaključke hrvatskoga Sabora proglasili nevažećima i usvojili „Deklaraciju o suverenosti i autonomiji srpskoga naroda“.⁴⁰ U prosincu iste godine, općine s većinski srpskim stanovništvom na Banovini, u Lici, sjevernoj Dalmaciji i na Kordunu ujedinile su se u Srpsku autonomnu oblast Krajinu, s Kninom kao glavnim sjedištem.⁴¹

Srpsko stanovništvo SAO Krajine referendumom iz svibnja 1991. zatražilo je ostanak u jugoslavenskoj državi, tj. spajanje takozvane SAO Krajine s Republikom Srbijom.⁴² Nakon proglašenja samostalne Hrvatske u lipnju 1991., sukobi između dviju strana se intenziviraju, a srpska politička elita na čelu sa Slobodanom Miloševićem u JNA pronalazi ključnoga saveznika.⁴³ Upravo se JNA nakon prividne uloge u razdvajanju sukobljenih strana, otvoreno priklonila politici uzurpiranja i zauzimanja hrvatskog teritorija.⁴⁴

U drugoj polovici prosinca 1990., pobunjeni su hrvatski Srbi na sjednici Skupštine SAO Krajine proglasili paradržavnu tvorevinu tzv. Republiku Srpsku Krajinu (RSK). Toj su se paradržavnoj tvorevini istoga dana priključile i zajednica općina SAO Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema, a nekoliko dana kasnije i zajednica općina SAO Zapadna Slavonija.⁴⁵

³⁷ „Domovinski rat“, str. 22.

³⁸ Isto, str.22.

³⁹ Isto, str. 22.

⁴⁰ Knežević, Domagoj. „Srpska demokratska stranka od konstituiranja prvog višestranačkog Sabora do početka srpske pobune u Hrvatskoj u kolovozu 1990.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 60 (2018): 411-442., str. 422.

⁴¹ Barić, Nikica. "Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.." *Časopis za suvremenu povijest* 40, br. 1 (2008): 65-83., str. 65.

⁴² Isto, str. 66.

⁴³ Isto, str. 66.

⁴⁴ Isto, str. 66.

⁴⁵ „Domovinski rat“, str. 23.

DJELOVANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

Pobuna hrvatskih Srba na području sjeverne Dalmacije i Like prethodila je okupaciji znatnih područja hrvatskoga teritorija, odnosno uspostavi paradržavnih tvorevina unutar RH. Vodstvo SAO Krajine, odnosno kasnije RSK, nastojalo je što više odvojiti otuđena područja od matične države. Konstituiranjem svojih tijela vlasti željeli su ojačati paradržavu i omogućiti joj da bude punopravni član u budućim pregovorima.

Ministarsko vijeće Europske zajednice (EZ) Briselskom je deklaracijom 27. kolovoza 1991. razbjesnilo Vladu tzv. SAO Krajine zbog zaključaka da je „pogrešna politika srpskih neregularnih formacija“, da nasilna promjena granica neće biti međunarodno priznata te kako JNA ima negativnu ulogu zbog otvorene podrške pobunjenim Srbima.⁴⁶ Vlada SAO Krajine očekivano je odbacila navedene točke deklaracije i proglasila istu nedemokratskom, a zatim ustvrdila da su njezine snage Teritorijalne obrane (dalje: TO) i milicije legalne formacije unutar obrambenog sustava Jugoslavije. Osim toga, iznesen je zaključak kako JNA „radi na razdvajanju sukobljenih strana.“⁴⁷ Ista je ta „Vlada“ u rujnu 1991. u pismu Mirovnoj konferenciji o Jugoslaviji u Haagu nazvala hrvatsku vlast neofašističkom te proglasila granice među republikama rezultatom samovolje zločinca Tita i komunističke tiranije.⁴⁸ Zatim je zaključila kako krajiški Srbi nisu nacionalna manjina unutar RH. Također su poručili da SAO Krajina mora sudjelovati kao ravnopravan pregovarač u raspravama Mirovne konferencije o okončanju oružanoga sukoba.⁴⁹ Potonji zaključak nastojali su obrazložiti pravom naroda na samoopredjeljenje i samoobranu, pri čemu su navodili kako se srpski narod odcjepljenjem štiti od fašističke hrvatske vlasti i novoga genocida.⁵⁰

Upotpunjavanje i suradnja Republike Srbije i SAO Krajine pokazala se odbijanjem ponuđenoga statusa specijalne autonomne regije unutar granica RH. Srbijanski predsjednik Slobodan Milošević odbio je ovakav prijedlog na Konferenciji o Jugoslaviji, dok je predsjednik Vlade SAO Krajine Milan Babić također odlučno odbio prijedlog na razgovoru s predstavnicima Europske zajednice (dalje: EZ) u Parizu.⁵¹ Nezadovoljstvo Europskom zajednicom i pokušaj ostvarivanja svojih težnji za priznavanjem samostalnosti i političkog subjektiviteta SAO Krajine, vodstvo pobunjenih Srba pokazalo je obraćanjem Ujedinjenim

⁴⁶ „Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.“, str. 66.-67.

⁴⁷ Isto, str. 67.

⁴⁸ Isto, str. 67.

⁴⁹ „Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.“, str. 67.

⁵⁰ Isto, str. 68.

⁵¹ Isto, str. 68.-69.

narodima (dalje: UN).⁵² Cilj pobunjenih Srba bio je izbjeći demilitarizaciju područja pod njihovom kontrolom te postizanje dogovora kojim bi se mirovne snage UN-a rasporedile tako da stvore „tampon zonu“ između Krajine i Hrvatske.⁵³ Kako njihovi uvjeti tada nisu bili uvaženi od strane UN-a niti prihvaćeni na sjednici Predsjedništva Jugoslavije, odlučili su reorganizirati SAO Krajinu u novu Republiku. Tako su na sjednici od 19. prosinca 1991. proglasili novu Republiku Srpsku Krajinu na čelu s Milanom Babićem kao njenim predsjednikom.⁵⁴

Od početka pregovora s UN-om, pobunjeni su Srbi nastojali spriječiti provedbu bilo kakvih odredbi kojima bi se omogućio povratak prognanih i izbjeglih Hrvata u područja SAO Krajine, odnosno kasnije samoproglashene RSK. Uz oružanu pomoć JNA protjerali su i etnički očistili dio hrvatskoga teritorija kojega nisu namjeravali vratiti u ustavopravni poredak RH. Već u rujnu 1991., općine SAO Krajine nezakonitom su odlukom samoproglashene vlade postale vlasnici svih nekretnina i pokretnina izbjegloga ili prognanoga hrvatskoga stanovništva. Osim toga, prisvojile su i sve društvene stanove, poduzeća i ostalu imovinu.⁵⁵ Uz sprječavanje revitalizacije hrvatskih sela, plan za zaustavljanje povratka stanovništva iznio je Milan Martić, ministar unutrašnjih poslova RSK. Naime, Martić je sugerirao da se zakonski zabrani povratak svima onima koji su bili pripadnici hrvatskih oružanih snaga.⁵⁶

Suprotstavljena mišljenja o mirovnoj operaciji i ponudama Međunarodne zajednice dovela su do zahlađenja odnosa na relaciji Beograd – Knin, što je početkom 1992. rezultiralo smjenom tadašnjega predsjednika Babića i prihvaćanjem mirovnog plana od strane novog vodstva RSK.⁵⁷ Budući da nisu uspjele provesti demilitarizaciju Krajine te omogućiti povratak hrvatskoga stanovništva na svoja ognjišta, mirovne snage UN-a jedino su osigurale već započeti proces učvršćivanja institucija RSK.⁵⁸ Vodstvo je Krajine uspješno vodilo pobunjene Srbe u otuđivanju dijela teritorija i zatiranju svih važnih gospodarskih i prometnih veza s RH. Na području financija, uprave, pravosuđa, zdravstva, obrazovanja i svih drugih važnih državnih poslova, RSK okrenula se svojoj stvarnoj matici Republici Srbiji, s kojom se zakonima i propisima nastojala sve više uskladiti.⁵⁹

⁵² Isto, str. 68.-70.

⁵³ Isto, str. 72.-73.

⁵⁴ Isto, str. 72.

⁵⁵ Isto, str. 78.

⁵⁶ Isto, 72.-73.

⁵⁷ „Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.“, str. 72.-73.

⁵⁸ Isto, str. 73.

⁵⁹ Isto, str. 73.-83.

OBRAMBENE SNAGE REPUBLIKE HRVATSKE: MUP, ZNG, HV

Nakon oduzimanja oružja Teritorijalnoj obrani Hrvatske 1990., glavni je oslonac obrane do srpnja 1991. na području RH bila hrvatska policija.⁶⁰ Značajan porast u broju zaposlenika unutar policijskih kadrovima od 1990. do 1991. bio je uvjetovan političkom situaciji u zemlji i nepovoljnom nacionalnom strukturom unutar istih. Prema riječima tadašnjega predsjednika RH Franje Tuđmana: „u hrvatskoj policiji je u ljeto 1990. bilo oko 60 posto Srba, a u delikatnijim službama čak i 70 i 80 posto.“⁶² Unutar Ministarstva unutarnjih poslova (MUP), nalazio se stalni i pričuvni sastav, a osnovano je i 18 posebnih postrojbi policije, po jedna u svakoj policijskoj upravi i jedna u nadležnosti samoga MUP-a.⁶³ U rujnu 1990. osnovana je jedinica Specijalne policije – Antiteroristička jedinica (ATJ) Lučko, kao prva novoformirana jedinica policije nakon preuzimanja vlasti od strane HDZ-a.⁶⁴

U travnju 1991. dolazi do osnivanja Zbora narodne garde (dalje: ZNG). Sačinjen od pričuvnog i djelatnog sastava MUP-a, ali pod kontrolom Ministarstva obrane, ZNG je osnovan sa zadatkom „obrane ustavnog poretka, cjelovitosti i teritorijalnog integriteta Republike Hrvatske.“⁶⁵ Zapovjedništvo ZNG-a⁶⁶ bilo je ustrojeno u srpnju 1991., a već tijekom sljedećega mjeseca u sklopu njega osnovana su niža zapovjedništva za istočnu Slavoniju, banijsko-kordunsko područje, ličko područje, za srednju i sjevernu Dalmaciju, za južnu Dalmaciju te Zapovjedništvo Zagrebačkog korpusa ZNG.⁶⁷

„Zakonom o obrani“ u rujnu 1991. postojeće različite oružane formacije pod nadležnosti Ministarstva obrane organizirane su u jedinstvenu Hrvatsku vojsku (dalje: HV).⁶⁸ U novoformiranoj vojsci, brigade i bataljuni ZNG-a zadržani su kao profesionalni sastav, dok su pričuvne snage ZNG-a i brigada Teritorijalne obrane Hrvatske transformirane u pričuvne sastave HV-a.⁶⁹ Zapovjedništvo ZNG-a tada je postalo Glavnim stožerom Hrvatske vojske (dalje: GSHV), na čijem čelu su se od 1991. do 1995. izmijenili njegovi načelnici Antun Tus,

⁶⁰ Do kraja 1990. godine i promijene nazivlja pod nazivom *milicija*

⁶¹ *Domovinski rat*, str. 51.

⁶² Marijan, Davor. "Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. - 1991.." *Časopis za suvremenu povijest* 40, br. 1 (2008): 47-63, str. 48.

⁶³ Isto, str. 48.

⁶⁴ „Domovinski rat“, str. 52.

⁶⁵ „Sudionici i osnovne značajke rata“, str. 48.

⁶⁶ RH Ministarstvo obrane, „30 godina hrvatske vojske“, <https://www.morh.hr/30-godina-hrvatske-vojske/>, pristup 16. lipnja 2022.

⁶⁷ „Sudionici i osnovne značajke rata“, str. 49.

⁶⁸ <https://www.morh.hr/30-godina-hrvatske-vojske/>, pristup: 16. lipnja 2022.

⁶⁹ <https://www.morh.hr/30-godina-hrvatske-vojske/>, pristup: 16. lipnja 2022.

Janko Bobetko i Zvonimir Červenko.⁷⁰ Oružane snage Republike Hrvatske (dalje: OSRH) su se, uz nekoliko izmjena do kraja rata, sastojale od GSHV-a; šest operativnih zona kopnene vojske sa sjedištima u Zagrebu, Osijeku, Bjelovaru, Splitu, Rijeci i Karlovcu; Južnog bojišta, Hrvatske ratne mornarice (HRM) i Hrvatskog ratnog zrakoplovstva (HRZ) s protuzračnom obranom (PZO).⁷¹

Osnutak Hrvatske vojske nije bio jednostavan proces, s obzirom na to da je vladao „posvemašnji nedostatak svega osim ljudi spremnih da ratuju za Hrvatsku.“⁷² Nedostatak naoružanja nije bio samo posljedica oduzimanja oružja TO Hrvatske od strane JNA. U situaciji kada je Hrvatskoj već nedostajala velika količina streljiva, Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je sramotnu odluku o zabrani uvoza oružja u SFRJ.⁷³ Navedena odluka pogodila je isključivo Hrvatsku, čije se naoružanje nije moglo mjeriti s postojećim naoružanjem kojega je posjedovala JNA i pobunjeni Srbi. Zahvaljujući Međunarodnoj zajednici, koja je zabranila proces naoružavanja Hrvatske vojske na legalan način, krajem 1991. „HV nije imao streljiva ni za kraću obranu, a kamoli za zahtjevnu operaciju.“⁷⁴ Već je spomenuto kako za razliku od naoružanja, nije nedostajalo hrabrih ljudi koji su se uključili u obranu svoje domovine. Sukladno tome, brojnost pripadnika HV-a ovisila je o potrebama i razvoju događanja, odnosno o postojećim i planiranim vojnim operacijama. Tako je krajem 1991. i početkom 1992. u vojsci bilo oko 200 tisuća pripadnika HV-a, krajem 1992. oko 128 tisuća, 1993. i 1994. u sastavu je bilo do 116 tisuća ljudi, a tijekom 1995. raspon ljudstva kretao se od 96 do 205 tisuća.⁷⁵

OSNUTAK I ZNAČAJ 113. BRIGADE HRVATSKE VOJSKE

U ozračju zaoštavanja vojno-političke situacije na području cijele Hrvatske pa tako i Šibenika, odvijale su se pripreme za moguće stanje rata. U tijeku je bilo jačanje snaga MUP-a RH te osnivanje ZNG-a, a potom i HV-a. Na području Šibenika, po zapovjedi Ive Jelića, tijekom 4. lipnja 1991. ustrojena je djelatna satnija ZNG-a.⁷⁶ Zatim je general Martin Špegelj u lipnju 1991. izdao zapovijed Anti Ljubičiću, zapovjedniku Štaba TO Šibenik, da pristupi formiranju 113. brigade HV-a kao regularne postrojbe ZNG-a.⁷⁷

⁷⁰ „Domovinski rat“, str. 53.

⁷¹ „Domovinski rat“, str. 53.

⁷² „Domovinski rat“, str.180.

⁷³ Isto, str. 180.

⁷⁴ Isto, str. 180.

⁷⁵ Isto, str. 53.

⁷⁶ „Svjedočanstva“, str. 192.

⁷⁷ „Svjedočanstva“, str. 192.

Temeljem toga, 19. lipnja 1991. osnovana je 113. brigada HV-a, dodatno popunjena od strane pričuvnih pripadnika MUP-a RH i manjega dijela mobiliziranoga ljudstva.⁷⁸ Prvi je zapovjednik 113. brigade postao Ante Ljubičić, a načelnik operativnoga odsjeka Neven Barović. Ustroj brigade po osnivanju činilo je: 14 osoba u Zapovjedništvu i 45 osoba podstožerne postrojbe u Šibeniku, „A“ satnija od 132 vojnika u Vodicama, 2. bojna od 370 vojnika u Solarisu, 3. bojna od 271 vojnika u Vodicama i Skradinu, 4. bojna od 240 vojnika na Pokrovniku, samostalna satnija od 73 vojnika u Primoštenu, bitnica MB-120 m/m od 17 vojnika u Primoštenu, vod radiološko – biološko - kemijske obrane (RBK) od 15 vojnika u Šibeniku, vod inženjerije od 13 vojnika u Šibeniku te logistički vod od 20 vojnika u Šibeniku.⁷⁹

Brigadi se u srpnju 1991. pridružio Mate Viduka, kao jedan od prvih hrvatskih oficira JNA koji je prešao na hrvatsku stranu, koji joj je 22. srpnja 1991. postao zapovjednikom. Osim njega, važne dužnosti u brigadi zauzeli su i bivši oficiri JNA Duško Krnić na poziciji načelnika stožera, Rahim Ademi, Josip Jukica i ostali.⁸⁰ Nakon što je Viduka u kolovozu postao zapovjednik Kriznoga štaba za obranu srednje i sjeverne Dalmacije, na mjesto zapovjednika 113. br. HV-a postavljen je Milivoj Petković.⁸¹

Tijekom kolovoza 1991. pripadnici 113. br. i PU Šibenik bili su razmješteni u zaleđu Šibenika i na području Drniša u sklopu operacije „Rašeljka“. Na crti razgraničenja sa snagama kninskoga korpusa JNA često je dolazilo do provokacija i vatrenih okršaja. Osim tih snaga, dodatnu opasnost za Šibenik predstavljale su i snage JNA koje su se nalazile u šibenskim vojarnama.⁸² Krajem istoga mjeseca u Šibeniku se formirala grupa za praćenje situacije na moru, u zraku i na kopnu – COB, kao i grupa za RBK kontrolu. Brigada je krajem ljeta raspolagala s oko 1400 boraca raspoređenih na tri crte obrane – vodičku, skradinsku i drnišku. Iznimno duga linija obrane, uz nedostatak naoružanja i težak krški teren, predstavljala je dodatni problem obrani Šibenika.⁸³

Formiranjem 113. brigade HV-a stvorena je okosnica vojne obrane grada Šibenika u događajima koji su slijedili. Pripadnici 113. ratovali su na širem području, odnosno činili su važan segment obrane te sudjelovali su u sukobima na području Skradina, Drniša i Šibenika. Svojim podvizima i hrabrošću savladali su i odbili brojne neprijateljske napade. Ni nedostatak

⁷⁸ Isto, str. 192.

⁷⁹ Isto, str. 192.

⁸⁰ Isto, str. 192.

⁸¹ Isto, str. 192.

⁸² Isto, str. 192.

⁸³ Svjedočanstva, str. 193.

naoružanja ni brojnost i snaga neprijateljske vojske nisu poljuljali duh pripadnika 113. brigade, o čemu svjedoče njihove brojne uspješne akcije.

STANJE U ŠIBENSKOM ZALEĐU DO POČETKA RUJANSKOG RATA

BORBE NA PODRUČJU SKRADINA

U srpnju i kolovozu 1991. započela su ozbiljnija djelovanja pobunjenih Srba na području grada Skradina i okolnih skradinskih sela. Važno obilježje okolice Skradina bila je demografska različitost. Naime, upravo iz smjera sela s heterogenim hrvatsko-srpskim stanovništvom te iz srpskih sela započeli su napadi na hrvatsko stanovništvo. Cilj je agresorskih snaga bio zauzeti Skradin i pripojiti ga Krajini, kako bi im se potom otvorio dodatan pravac prema Šibeniku.

Dana 24. srpnja 1991. u selu Plastovo u okolici Skradina, iz zasjede su napadnuti hrvatski policajci iz Šibenika pri čemu ih je četvero teže ozlijeđeno. U idućim danima nastavili su se napadi, kako na pripadnike MUP-a RH, tako i na ostatak hrvatskog stanovništva i njihovu imovinu.⁸⁴ Glavna su sjedišta srpskih terorista u ovim napadima bila selo Bratiškovci i plastovski zaseok Dobrijevići. Nakon napada na hrvatske policajce, započeo je i topnički napad JNA na sela Dubravice i Plastovo. I u danima prije početka napada, mještani zaseoka Dobrijevići psihički su i fizički maltretirali hrvatsko stanovništvo. Verbalna napadanja i nanošenja lakših tjelesnih ozljeda bila su uvertira „Zlih susjeda Dobrijevića“ u otvoreno pucanje na Hrvate iz automatskog oružja.⁸⁵ Čovječni su primjer dobrosusjedskih odnosa tada pokazala srpska i hrvatska sela s područja Benkovca i Šibenika svojom inicijativom za mir. Naime, stanovnici ovih sela na zajedničkom su sastanku odlučili da neće ratovati jedni protiv drugih, stavljajući u prvi plan rješavanje problema dogovornim mirnim putem. Srpsko selo Čista Mala pritom je zatražilo pojačanu zaštitu pripadnika MUP-a RH Policijske uprave (PU) Šibenik zbog

⁸⁴ „Mučki napad na patrolu MUP-a u Plastovu kod Skradina.“ *Slobodna Dalmacija*, 25. srpnja 1991.

⁸⁵ „Zli susjedi Dobrijevići.“ *Večernji list*, 26. srpnja 1991.

pritisaka srpskih neistomišljenika, koji su im prijetili zahtijevajući od njih da se isele iz svojih kuća jer nisu htjeli biti „uvučeni u prljave političke igre“.⁸⁶

Idućih se dana širio krug napadnutih hrvatskih sela i stanovništvo se u potpunosti evakuiralo iz ratom pogođenih područja. JNA u početku nije otvoreno oružano djelovala protiv hrvatskih obrambenih snaga, ali je oružjem i „tampon zonama“ pomagala snagama pobunjenih hrvatskih Srba.⁸⁷ Međutim, na otvaranje vatre i s njihove strane nije se dugo čekalo. Nakon uspješne akcije snaga HV-a prema Bratiškovcima i Velikoj Glavi, odakle su Srbi minobacačima gađali Skradin i okolicu, jedinice JNA započele su tenkovima gađati položaje hrvatskih snaga.⁸⁸ Komandant kninskog korpusa JNA Špiro Nikolić tvrdio je da JNA ne napada hrvatske snage,⁸⁹ istodobno demantirajući zrakoplovne i kopnene napade JNA na civilne i vjerske objekte, čak i medicinsko osoblje.⁹⁰ Osim toga, JNA bi odmah nakon napada aktivno sudjelovala u evakuaciji stanovništva, kako bi se područja što prije „očistila“ od Hrvata.⁹¹ Napredovanje HV-a prema srpskim položajima zatim je bilo zaustavljeno paljenjem velikih šumskih požara. Pobunjeni Srbi i JNA ometali su gašenje požara tako što su napadali vatrogasce i kanadere.⁹²

Dogovarana i proglašavana primirja i prekid vatre, uz poneku provokaciju sa srpske strane, krasilo je i daljnje taktičko podmetanje požara po šibenskom zaleđu.⁹³ Dana 23. kolovoza, na sastanku pukovnika JNA iz Knina Ratka Mladića s predstavnicima PU Šibenik i ZNG-a, dogovoreno je apsolutno primirje na skradinskom području i zagarantiran siguran povratak stanovništva svojim domovima.⁹⁴ Ovaj dogovor nije bio ni prvi ni posljednji koji JNA i pobunjene snage hrvatskih Srba nisu namjeravale poštovati. Nakon što se znatan broj hrvatskog, ali i srpskog stanovništva, vratio na svoja ognjišta, uslijedilo je ponavljanje napada.⁹⁵ Iduće sporazume o prekidu vatre najbolje opisuju „topovske salve, čelična kiša iz minobacača, rafali, palež i pljačka.“⁹⁶ Pljačka napuštenih sela odvijala se pod nadzorom JNA, koja je promatrala dok su u traktorima i kamionima iz hrvatskih kuća „vozili sve što se odvesti dalo – televizore,

⁸⁶ „Dogovor umjesto puške.“ *Večernji list*, 27. srpnja 1991.

⁸⁷ „Dovezu teroriste, pa postave „tampon“.“ *Večernji list*, 1. kolovoza 1991.

⁸⁸ „Dobivena još jedna bitka.“ *Večernji list*, 6. kolovoza 1991.

⁸⁹ Isto

⁹⁰ „Očajnički potezi Četnika.“ *Večernji list*, 7. kolovoza 1991.

⁹¹ „Armija – desna ruka teroristima“ *Večernji list*, 2. kolovoza 1991.

⁹² „Očajnički potezi Četnika.“ *Večernji list*, 7. kolovoza 1991.

⁹³ „Manje pucnjave, više požara.“ *Večernji list*, 12. kolovoza 1991.

⁹⁴ „Licemjerni kninski pregovarači.“ *Večernji list*, 27. kolovoza 1991.

⁹⁵ Isto

⁹⁶ „Četnici pljačkaju i pale.“ *Večernji list*, 5. rujna 1991.

bijelu tehniku, namještaj, posteljinu, hranu, poljoprivredne alate i strojeve, a odveli su i preživjelu stoku.⁹⁷

Iz dana u dan, situacija na terenu se pogoršavala. Dana 11. i 12. rujna 1991. odvale su se velike borbe za Skradin, Veliku Glavu, Dubravice i Kulu Perkovića, u kojima su život izgubila tri pripadnika ZNG-a – Mladen Protega, Drago Paić i Srećko Šokota.⁹⁸ Tijekom dva dana aktivnih borbi na skradinsko područje palo je više od 1200 granata. Pobunjeni Srbi i JNA su u tim granatiranjima gađali i važne gospodarske objekte, među kojima i hidroelektranu „Jaruga“ te Skradinski buk unutar Nacionalnoga parka Krka.⁹⁹ Prema riječima Anđelka Sladića, zapovjednika ZNG-a u Skradinu, pobunjenim Srbima su trn u oku bili hrvatski položaji na Velikoj Glavi. Osim što se Velika Glava nalazi na uzvisini te je zato dobar strateški položaj, bilo je to jedino srpsko selo na skradinskom području koje se nalazilo pod nadzorom hrvatskih snaga.¹⁰⁰

Sljedećega dana, 13. rujna 1991., nastavljen je opći napad na Skradin, a aktivna ratna djelovanja svakim danom sve više su se približavala Šibeniku. Hrvatski su branitelji ustrajno držali svoje položaje i uzvraćali paljbu. Neprijateljske su se snage zato sve više okretale sebi svojstvenim nevojničkim taktikama, nastojeći njihovom upotrebom pokolebati i razbiti obranu hrvatskih snaga. Naime, JNA i pobunjeni Srbi su se odlučili izbjegavati direktnu borbu s hrvatskom obranom. Umjesto toga, aktivno su koristili topnička oruđa u napadima na Skradin, civilne i vjerske objekte, koristeći i palež, tjeranje stoke u minska polja, upotrebu snajpera te masovno širenje propagandnih vijesti.¹⁰¹ Zajedničkim su snagama ZNG i MUP uništili toga dana još jedan neprijateljski tenk (prvi je uništen prethodnoga dana), a potom su vješto uhvatili i u šibenski istražni zatvor priveli rezervnog kapetana SAO Krajine Savu Traživuka.¹⁰² Istovremeno, pobunjeni Srbi produljili su bojišnu crtu napadom na hrvatsko selo Čista Velika¹⁰³, koje su granatirali i idućega dana, jednako kao i čitavo područje okolice Stankovaca.¹⁰⁴

Branitelji Skradina bili su svjesni da je njihova uloga u obrani Skradina jednako tako i uloga u obrani Šibenika. Svojom hrabrošću zadali su velike gubitke agresorskim snagama i

⁹⁷ Isto

⁹⁸ „Skradinsko područje pod kišom granata.“ *Slobodna Dalmacija*, 13. rujna 1991.

⁹⁹ Isto

¹⁰⁰ „Uđu li ovdje, satrat ćemo ih!“ *Slobodna Dalmacija*, 13. rujna 1991.

¹⁰¹ „Neprobojna obrana.“ *Večernji list*, 14. rujna 1991.

¹⁰² „Razbijeni teroristi.“ *Slobodna Dalmacija*, 14. rujna 1991.

¹⁰³ Isto

¹⁰⁴ „Haubice uništavaju sela.“ *Slobodna Dalmacija*, 15. rujna 1991.

opravdali svoju uzrečicu da „Velika Glava nikad neće pasti, jer tu se brani i Skradin i Šibenik!“¹⁰⁵ Pobunjeni Srbi i JNA u granatiranjima Skradina i okolnih hrvatskih, ali i pravoslavnih sela, pokazali su način svoga djelovanja. Zločinački pothvat istovremeno se odvijao i na drugim područjima Hrvatske, a uskoro se počeo odvijati i u samom Šibeniku. Iako je zahvaljujući nepokolebljivim hrvatskim braniteljima obranjen Skradin i otežan plan jugoarmijskoga i krajinskoga vojnoga vrha u okruživanju Šibenika, Šibenik je u idućim danima očekivalo suočavanje s ratnom opsadom.

BORBE NA PODRUČJU DRNIŠA

Jedan od ciljeva JNA i pobunjenih hrvatskih Srba bilo je i zauzimanje grada Drniša te njegovo inkorporiranje u sustav samoproglašene SAO Krajine. Osvajanjem Drniša otvorio bi se put prema daljnjim osvajanjima, prvenstveno prema Šibeniku. Pozicija Drniša bila je iznimno ugrožena zbog blizine Knina, glavnog središta srpske pobune u Hrvatskoj, od kojega ga je dijelilo samo 20 kilometara zračne linije. Bitna razlika bila je u strukturi stanovništva, jer je u drniškoj općini 1991. prevladavalo hrvatsko stanovništvo, s iznimkom od nekoliko većinski srpskih sela. U Kninu je situacija bila znatno drugačija, posebice nakon već započetog protjerivanja hrvatskoga stanovništva. Nužnost obrane Drniša bila je neupitna.

U srpnju 1991. uspostavljena je obrana Drniša s osloncem na hrvatska sela okrenuta prema Kninu. Obrana Drniša i njegova širega područja počivala je na naporima pripadnika 4. bataljuna 113. brigade, dijela 4. čete bataljuna 4. brigade ZNG-a, Policijske postaje (PP) Drniš i Policijske ispostave Oklaj.¹⁰⁶ Tijekom kolovoza 1991. rasla je napetost i uznemirenost stanovništva drniškoga kraja, posebice nakon što je na seoska područja općine Drniš, pretežno naseljena Srbima, vojnim helikopterima u više navrata dostavljano naoružanje pobunjenim Srbima.¹⁰⁷ Drniško se područje našlo pod napadom snaga JNA i pobunjenih Srba koji je iz više smjerova uslijedio upravo u rujnu 1991. godine. Nakon protjerivanja hrvatskih snaga iz smjera Laškovice, pripadnici martićevaca, odnosno milicije tzv. SAO Krajine, zauzeli su područje Roškoga slapa koje su prilikom povlačenja opljačkali usputno minirajući cestu Laškovi-

¹⁰⁵ Uzrečica najmlađeg pripadnika „Bobanova voda“ 113. brigade Antonija Roce (19) i najstarijeg pripadnika istoga voda, Tomislava Šprljana (60) iz Vodica, „Od mira do pakla – za tren.“ *Slobodna Dalmacija*, 17.rujna 1991.; „Od mira do pakla – za tren.“ *Slobodna Dalmacija* 17.rujna 1991.

¹⁰⁶ „Domovinski rat“, str. 157.

¹⁰⁷ „Teroristički ćorci.“ *Večernji list*, 17. kolovoza 1991.

Roški slap.¹⁰⁸ Iz pravca Vrlike agresorske snage JNA i pobunjenih Srba ovladale su Svilajom, čime se otvorio još jedan put prema Drnišu.¹⁰⁹

Hrvatske su snage 15. rujna 1991. blokirale vojne objekte JNA na području Žitnića i Trbounja te im prekinule opskrbu vodom i strujom.¹¹⁰ Zbog toga poteza hrvatske strane reagirao je pukovnik JNA iz Knina Ratko Mladić koji je zaprijetio kako će Drniš biti srušen sa zemljom.¹¹¹ Drniški se Krizni štab zbog Mladićevih prijetnji odlučio na potpuno zamračenje drniškoga kraja dajući uputu stanovništvu za odlazak u skloništa.¹¹² Dok je stanovništvo provodilo noć u skloništima, grad i okolicu su nadlijetali zrakoplovi JNA koji su povremeno obasipali područje svjetlećim raketama i projektilima.¹¹³ Oklopno-mehanizirana četa 221. motorizirane brigade (mtbr) zajedno sa snagama pobunjenih Srba iz Knina s ciljem zauzimanja Drniša krenula je u napad na položaje hrvatskih branitelja.¹¹⁴

Pod kišom granata, bombi i tenkovskih napada, kroz kanjon Čikole je u noći sa 16. na 17. rujna uspješno evakuirano oko 15 tisuća ljudi iz napadnutoga područja.¹¹⁵ U gradu je ostalo oko 450 osoba, „uglavnom samo branitelji i oni koji nisu uspjeli ili nisu mogli pobjeći.“¹¹⁶ Spas u „mračnoj katakombi“ bez struje i vode, odnosno u skloništu Doma zdravlja Drniš, pokušale su pronaći starije i nemoćne osobe, teško bolesne osobe i majke s tek rođenom djecom.¹¹⁷

Napad se nastavio i idućega dana, 17. rujna 1991., kada je JNA tenkovima i pješastvom krenula prema Drnišu iz smjera Petrova polja i Oklaja.¹¹⁸ Hrvatske su snage uspješno odbile napad iz smjera Petrova polja, što se nije moglo ponoviti na smjeru napada kod Trbounja.¹¹⁹ JNA je ratnim zrakoplovstvom napala i most na rijeci Čikoli, istovremeno uništivši selo Sedramić čije je preostalo stanovništvo potražilo zaklon u napuštenim oknima zatvorenih rudnika.¹²⁰ U napadima na spomenuto područje JNA i pobunjeni Srbi počinili su kulturocid: „Crkva svetog Petra pogođena je tenkovskom granatom, zvonik je srušen, a groblje uz crkvu potpuno je razoreno.“¹²¹ Nakon teškoga i jakoga napada te napredovanja snaga JNA i

¹⁰⁸ „Martićevci miniraju i pljačkaju.“ *Slobodna Dalmacija*, 14. rujna 1991.

¹⁰⁹ „Domovinski rat“, str. 157.

¹¹⁰ Isto, str. 157.

¹¹¹ „Mladić prijeti, Drniš ne sluša.“ *Slobodna Dalmacija*, 17. rujna 1991.

¹¹² Isto

¹¹³ „Drnišani u skloništima.“ *Večernji list*, 17. rujna 1991.

¹¹⁴ „Domovinski rat“, str. 157.

¹¹⁵ Isto, str. 157.

¹¹⁶ „Gvozdeni juriš na Drniš.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

¹¹⁷ „Gvozdeni juriš na Drniš.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

¹¹⁸ „Domovinski rat“, str. 157.

¹¹⁹ Isto, str. 157.

¹²⁰ „Gvozdeni juriš na Drniš.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

¹²¹ isto

pobunjenih Srba, hrvatski branitelji Drniša izišli su iz grada okupivši se na području Pakova Sela i Unešića. Međutim, snage JNA su svoje novo djelovanje usmjerile upravo prema Pakovu Selu, odakle je put vodio prema Šibeniku.¹²²

Dio kolone oklopnih vozila JNA uspješno je prošao do Pokrovnika, ali su hrvatske snage u Pakovu Selu napale i zarobile glavni dio oružane kolone te tako prisilili na povratak preostali dio snaga JNA. Dolazak pomoći s područja Mirlović Zagore, braniteljima je omogućio da miniranjem ceste spriječe dolazak dodatnih snaga JNA iz Žitnića te da onesposobe dva neprijateljska tenka.¹²³ U idućim su danima hrvatske snage postigle velike uspjehe u pakovačkoj bitci. Branitelji su u višednevnim naporima uništili po jedan tenk i oklopni transporter, oštetili tri tenka JNA i nekoliko kamiona, zarobili 30 vojnika, majora Stevu Krkljaša te iz stroja izbacili desetak neprijateljskih vojnika.¹²⁴ Vojni su se uspjesi, osim u Pakovu Selu, redali i u drugim mjestima u okolici Drniša. Tako su dva neprijateljska tenka uništena kod Planjana te još dva u Sedramiću.¹²⁵ U Pakovu Selu zapovjednik snaga bio je Ivo Aleksić, a u Sedramiću Ivan Zelić.¹²⁶ Iznimni podvizi hrvatskih branitelja drniškoga područja pod zapovjedništvom Luke Vujića, nekadašnjega potpukovnika JNA¹²⁷, omogućili su da se linija obrane hrvatskih snaga organizira i učvrsti na potezu Miljevci – Brnjica – Pakovo Selo – Sedramić – Moseć.¹²⁸ Ova obrambena linija neće se značajnije mijenjati sve do završetka Domovinskoga rata, odnosno do oslobodilačke operacije „Oluja“.

JNA je nakon teških borbi oprezno tijekom 23. rujna 1991. ušla u napušteni Drniš u kojemu je nastavila s uništavanjem imovine, paljenjem i pljačkanjem.¹²⁹ Povlačenje branitelja i pad Drniša u ruke agresora postalo je predmet brojnih raspravi i prepucavanja. Javnost je bila podijeljena, jednako kao i vojne i civilne vlasti. Dok su jedni povlačenje smatrali „taktičkim uzmakom poradi hvatanja zaleta za protuudar“, drugi su ga pak nazivali „sramnom predajom“.¹³⁰ Prema mišljenju Kriznoga štaba Drniša i predsjednika skupštine općine Drniš Josipa Odaka, položaji obrane grada olako su napušteni. Isto tako, navodili su da nije jasno tko je i kada naredio povlačenje hrvatskih obrambenih snaga iz grada te da nije postojala

¹²² „Domovinski rat“, str. 157.

¹²³ Isto, str. 157.

¹²⁴ Isto, str. 158.

¹²⁵ „Kod Drniša „jematva“ tenkova.“ *Slobodna Dalmacija*, 22. rujna 1991.

¹²⁶ Šimac, Petar. „Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji“, Split: Franjo Kluz d.d., 2001: str. 202.

¹²⁷ „Kod Drniša „jematva“ tenkova.“ *Slobodna Dalmacija*, 22. rujna 1991.

¹²⁸ Isto, str. 158.

¹²⁹ Isto, str. 158.

¹³⁰ „Taktički uzmak“ ili predaja.“ *Slobodna Dalmacija*, 26. rujna 1991.

koordinacija između MUP-a i sastavnica ZNG-a.¹³¹ Zapovjednik 4. bataljuna 4. gardijske brigade ZNG-a zamjerao je Civilnoj zaštiti propuste u organizaciji obrane Drniša i posebno naglašavao da braniteljima oružje za obranu nije dopremljeno na vrijeme. Istaknuo je kako do povlačenja nije smjelo doći i da su njegovi ljudi otišli tek kada je Drniš bio u potpunosti opkoljen. Zanimljiva je činjenica da je i nakon povlačenja hrvatskih snaga Drniš bio prazan gotovo četiri dana prije ulaska JNA, koja je mislila da se unutar grada još uvijek nalaze hrvatski branitelji.¹³² Ministar u Vladi demokratskoga jedinstva Dražen Budiša, inače rođeni Drnišanin, nije želio otvoreno govoriti o razlozima napuštanja i pada Drniša, poručivši: „Nemojte me pitati o Drnišu, jer me je sram“. O teškoj situaciji u kojoj se našao grad, svjedoči i njegova izjava u kojoj je obznanio „da je iz Drniša odvezen sav vozni park, a da je uz vlak za prijevoz pljačkanih dobara poslužila i 15 kilometara duga kolona vozila...“¹³³

Iako je JNA ušla u grad Drniš, uspjeh hrvatskih branitelja kod Pakova Sela bio je od iznimne važnosti iz više razloga. Poraz JNA kod Pakova Sela podignuo je poljuljani moral i vjeru u bolje sutra stanovništvu cijele drniške krajine, a samim time i hrvatskim braniteljima toga područja. Pored toga, pobjedom u Pakovu Selu, propao je plan JNA i pobunjenih hrvatskih Srba da s područja Drniša neometano krenu prema šibenskom predgrađu Bilice. Iako je i sam Šibenik bio zahvaćen ratom od 16. rujna 1991., ovim iznimnim pothvatom spriječen je dodatni pritisak i smjer udara agresorske vojske na Šibenik. Spomen obilježje između Pakova Sela i Pokrovnika svečano je otkriveno 2019., od kada je, na mjestu uništenja prvoga tenka na dalmatinskome bojištu, simbolično izložen jedan od tenkova Hrvatske vojske.

DEMOGRAFSKA SITUACIJA NA PODRUČJU ŠIBENIKA I ŠIBENSKOGA ZALEDA

Politika rukovodećih čelnika pobunjenih Srba na području Republike Hrvatske zasnivala se na planu spajanja svih područja na kojima žive Srbi u jedinstvenu cjelinu. Pozivajući se na pravo naroda na samoodređenje, zahtijevali su i međunarodno priznanje samoproglašene „države u državi“. Iako su pobune krenule iz dijelova Hrvatske naseljenih pretežno srpskim narodom, ratna zbivanja vodila su se na području gdje nije postojao primjetan postotak srpskoga stanovništva. Težnje za proširenjem Krajine bile su daleko veće nego li se to

¹³¹ „Ne znam tko je naredio povlačenje.“ *Slobodna Dalmacija*, 26. rujna 1991.

¹³² „Neprijatelj je mislio da smo još u gradu.“ *Slobodna Dalmacija*, 26. rujna 1991.

¹³³ „Budiša: Sramota me zbog Drniša!“ *Slobodna Dalmacija*, 25. rujna 1991.

u početnim fazama napetosti i rata nastojalo prikazati. Oduzimanje i priključivanje hrvatskoga teritorija paradržavnim tvorevinama nije poznavalo strukturu stanovništva.

Pobuna srpskoga naroda u Dalmaciji krenula je iz Knina, svojevrsnoga središta samoproglašene SAO Krajine, kasnije tzv. Republike Srpske Krajine (RSK). Prema podacima o demografskoj strukturi stanovništva iz 1991., u gradu Kninu Srbi su bili zastupljeni s 80%, dok se u kninskoj općini ukupni postotak popeo na 88,2%.¹³⁴ Postotak Hrvata dodatno je smanjen početkom ratnih zbivanja i protjerivanja. Svojim je aktima vodstvo Krajine otežavalo povratak izbjeglim i prognanim Hrvatima u svoje domove. Takva se politika provodila s namjerom zadržavanja hrvatskoga stanovništva na što nižem postotku unutar strukture stanovništva, odnosno tako bi se u potpunosti provelo etničko „čišćenje“ prostora grada i općine Knin od Hrvata. Visok udio u stanovništvu Srbi su imali i u Benkovcu (grad 73,6%, općina 56,9%) te u Obrovcu (grad 75,5%, općina 65,5%), također važnim središtima srpske pobune i djelovanja.¹³⁵

U ostalim gradovima sjeverne Dalmacije i njihovim pripadajućim općinama, Srbi su bili znatno manje zastupljeni. U većini njih Hrvati su činili natpolovičnu većinu u strukturi stanovništva. Područja naseljena uz jadransku obalu bila su naseljena hrvatskim stanovništvom, uz manje postotke ostalih nacionalnih manjina. U općini Biograd Hrvati su čini 92,1% stanovništva, dok su u Zadru bili zastupljeni s 82,9 posto. I u šibenskom zaleđu, osim u Kninu, većinu stanovništva činili su Hrvati. Na području grada Drniša 1991. odnos Hrvata i Srba bio je 74,1% naprema 21,9%, dok je u cijeloj općini Drniš zastupljenost hrvatskoga stanovništva bila još veća, odnosno 77,5% Hrvata u odnosu na 20,06% Srba. U gradu Šibeniku Hrvati su činili udio od 83,5%, a Srbi 9,5% cjelokupnog stanovništva. Općina Šibenik brojala je 84% Hrvata i 10,6% Srba u strukturi stanovništva.¹³⁶ Prema podacima provedenoga popisa stanovništva iz 1991. godine jasno je vidljiva činjenica da su pobunjeni Srbi, JNA i vodstvo Republike Srbije imali u vidu proširenje Krajine na puno veća područja od onih većinski naseljenih Srbima. Njihovi napadi nisu poznavali strukturu stanovništva, u suprotnom njihovi cilj zauzimanja nikad ne bi bio prostor Šibenika i Zadra. Isprazne i javno dominirajuće floskule i laži o zaštiti srpskoga stanovništva bile su jasno vidljive upravo u napadima na gradove u kojima je apsolutno dominiralo hrvatsko stanovništvo. Ugroženost Srba bila je parola kojom se

¹³⁴ Friganović, Mladen Ante i Vojnović, Franka. "HRVATI, SRBI I TALIJANI U GRADOVIMA SJEVERNE DALMACIJE 1910-1991.." *Društvena istraživanja* 3, br. 1 (9) (1994): 121-131. <https://hrcak.srce.hr/33071>, str. 125-126

¹³⁵ Isto, 125.-126.

¹³⁶ „Hrvati, Srbi i Talijani“, str. 125-126.

nastojalo opravdati organiziranje Srba unutar Hrvatske u zasebnu autonomnu zajednicu, a kasnije i republiku.

Nakon proglašenja SAO Krajine, koja je već u svojim začecima obuhvatila najsnažnija uporišta srpskoga stanovništva, nastavljene su provokacije i sukobi. Domicilno hrvatsko stanovništvo najprije je protjerano iz područja u kojima su bili manjina, a zatim ih je rat sustigao i na mjestima u kojima su bili apsolutna većina. Prema primjeru sjeverne Dalmacije, rat pokrenut iz većinski srpskih općina širio se sve dalje i uskoro je bjesnio u većini sjevernodalmatinskih naselja, naseljenih većinom ili u potpunosti hrvatskim stanovništvom. Srpska nacionalna manjina uz svesrdnu pomoć JNA, kako na šibenskom području, tako i u cijeloj hrvatskoj državi, započela je s teroriziranjem nacionalne većine – Hrvata.

PREDRATNO STANJE U ŠIBENIKU

STRATEŠKI I VOJNI ZNAČAJ ŠIBENIKA

U prethodnim je poglavljima spomenuto kako su bitke na skradinskom i drniškom području odigrale važnu ulogu u obrani Šibenika. Prostor Šibenika je 1991. imao veliki vojni i strateški značaj. Vojno vodstvo JNA željelo je zauzimanjem Skradina i Drniša otvoriti prolaz prema moru, odnosno prema gradu Šibeniku, kojega bi tako napali iz više pravaca. Zauzimanjem Šibenika, JNA bi uspjela u naumu da presiječe Dalmaciju, a samim time i Hrvatsku, na dva dijela. Isto tako, na šibenskome su se području nalazile brojne vojarne i objekti JNA. Ujedno, uspješan proboj prema Šibeniku omogućio bi spajanje vojnih formacija JNA iz šibenskoga zaleđa s onima iz šibenskoga obalnoga područja. Međutim, geografski položaj Šibenika pomogao je braniteljima u odbacivanju neprijateljskih snaga. Grad se smjestio u zaljevu, odnosno na potopljenom ušću rijeke Krke. Sa zapadne strane odvojen je Šibenskim mostom, a ulazak u grad s morske strane čini uski kanal sv. Ante. Zbog uspješnih aktivnosti hrvatskih branitelja u šibenskome zaleđu, neprijateljska vojska nije mogla napasti grad iz još jednoga smjera. Međutim, gradu je prijetila dodatna opasnost „iznutra“ – vojarne JNA.

Područje grada Šibenika i šibenskoga arhipelaga brojalo je oko 25 vojnih objekata JNA. U usporedbi sa zemljopisnim područjem, koncentracija raspoređenih vojnih objekata bila je iznimno velika. Komanda 8. Vojnopomorskoga sektora (VPS) na čelu s admiralom Đurom Pojerom, nalazila se u vojarni „Palacin“ i brojala je ukupno 60 djelatnih osoba. Unutar vojarne „Ante Jonjić“ nalazio se mirnodopski sastav bataljuna veze, satnije za promatranje i logističke

baze 8. VPS-a, velika skladišta naoružanja i ukupno 180 vojnika.¹³⁷ Na šibenskome poluotoku Mandalina nalazila se vojarna „Kuline“ i remontni zavod „Velimir Škorpik“. U Kulinama je bilo smješteno zapovjedništvo Odreda patrolnih čamaca (OPČ), Odreda pomoćnih brodova i 8. divizijuna minopolagača (DTM) s većim brojem pripadajućih plovila. Broj od 200 osoba uključivao je zapovjedništvo i posadu navedenih odreda.¹³⁸ Centar 11. brigade mornaričko desantne pješadije (mdp) s oko 400 pripadnika JNA te četa atomske, biološke i kemijske obrane (ABKO) i inženjerijska četa sa 70 pripadnika bile su smještene u vojarni „Rade Končar“. Osim toga, skladišta unutar vojarne sadržavala su velike količine vojne opreme i oružja.¹³⁹ Unutar vojarne „Ražine“ nalazilo se 50 vojnika te pohranjeno naoružanje i oprema brigade TO Šibenik, kao i šest samohotki od 90 mm. Podzemni objekti brda Jamnjak i istoimene vojarne, skladištili su minsko-eksplozivna sredstva (MES), naoružanje i opremu za odred naoružanih brodova (ONB) i svih mjesnih zajednica (MZ).¹⁴⁰ U neposrednoj blizini, unutar istoimenoga kvarta, nalazila se i vojarna „Šubićevac“. Streljivo za topove i četiri vozila za vuču topova nalazila su se u skladištu „Kruščica“, torpedna radionica u skladištima „Panikovac“, u „Minerskoj“ skladište za mine i MES, a u „Dubokoj“ skladište goriva.¹⁴¹ U otočju šibenskoga arhipelaga nalazile su se tri obalne baterije (OB). Obalna baterija na otoku Žirju sadržavala je šest topova od 90 mm, OB na Smokvici imala je četiri topa od 88 mm, a OB Zečevo četiri topa od 100, dva od 85, četiri od 88 i četiri od 130 mm.¹⁴²

ZAUZIMANJE VOJNIH OBJEKATA JNA NA PODRUČJU ŠIBENIKA

Brojnost vojnih objekata JNA u Šibeniku i okolici predstavljala je veliku opasnost za sam grad Šibenik. U slučaju sveopćega napada na grad, osim izvana, opasnost je prijetila i iznutra. Iako su skladišta vojarni bila napunjena brojnim i raznovrsnim naoružanjem, većina pripadnika JNA nije bila spremna za sudjelovanje u ratu. Dezertiranja iz šibenskih, kao i ostalih vojarni unutar RH, postajala su sve češća te su predstavljala ozbiljan problem JNA. Na vojnike u pokušaju bijega često se i pucalo, a srpskim vojnicima koji su željeli otići iz JNA prijetilo se osvetom nad njihovim obiteljima.¹⁴³ Velik dio prebjega iz JNA koji su bili Hrvati, od nižih do

¹³⁷ „Svjedočanstva“, str. 188.

¹³⁸ Isto, str. 188.

¹³⁹ Isto, str. 188.

¹⁴⁰ Isto, str. 188.

¹⁴¹ Isto, str. 188.

¹⁴² Isto, str. 188.

¹⁴³ „Poluprazne vojarne.“ *Slobodna Dalmacija*, 11. rujna 1991.

viših činova, odlučio se pridružiti hrvatskim obrambenim snagama. Ipak, zauzimanje vojnih objekata bilo je vrlo osjetljivo pitanje i trebalo mu se pristupiti uz najveći mogući oprez.

Osim pojedinačnih prebjega, došlo je i do kolektivnoga napuštanja ili premještanja pojedinih vojnih objekata. Tako je primjerice napuštena vojarna Vojne policije JNA na Šubićevcu, vojni objekt u šibenskoj Dubravi, a vojska je naposljetku napustila i otok Zlarin.¹⁴⁴ Naredbom Glavnoga stožera HV-a i predsjednika RH Franje Tuđmana, 13. rujna 1991. blokirane su sve vojarne JNA koje su se nalazile na području Hrvatske.¹⁴⁵ Osim što se vojarnama trebala obustaviti opskrba vodom i strujom, trebalo je onemogućiti izlazak ljudstva iz njih. Unatoč Naredbi, Krizni štab općine Šibenik odlučio se za tek djelomično blokiranje vojarni.¹⁴⁶ Članovi KŠ općine nadali su se da bi zbog dobre suradnje s JNA, odnosno s komandantom hrvatske nacionalnosti Đurom Pojerom, mogli zauzeti vojarne mirnim putem. Osim toga, isključenjem vode i struje pogodili bi i znatan dio civilnoga stanovništva.¹⁴⁷ Pregovori su se vodili i s admiralom Morettijem, također Hrvatom po nacionalnosti. Admiral Moretti smatrao je da je od veće koristi ako ostane u JNA, dok je Pojer bio vrlo neodlučan i odugovlačio.¹⁴⁸ Usmenim je putem s komandantom Pojerom dogovoreno da neće biti napadanja, ali je 15. rujna u Krizni štab stigao zahtjev: „Ako nam ne deblokirate vojarne, gađat ćemo vam strateški važne ciljeve: Katedralu, Vijećnicu, Kazalište, vodospreme, trafo-stanicu, poštu, obje tvornice, luku...“¹⁴⁹ O nepostojanju morala unutar JNA govori njihov ultimatum u kojemu strateški važnim ciljevima proglašavaju upravo zaštićena kulturna dobra, koja su se uskoro i počela granatirati. KŠ Šibenika, na čelu s Josipom Jurasom, obavljao je svoju ulogu balansiranja između zajedničkih pitanja s HV-om i MUP-om te brige o civilnom stanovništvu i gospodarstvu iznimno dobro. Za razliku od drugih KŠ, na račun rada šibenskoga KŠ nije bilo prigovora od strane vojnih i policijskih zapovjednika. Razlog dobrih međusobnih odnosa leži i u tome da se šibenski KŠ nije miješao u zapovjednu strukturu 113. brigade HV-a, kao ni u organizacijski ustroj i djelovanje PU Šibenik.¹⁵⁰ Za vrijeme vođenja pregovora, Civilna je zaštita pripremala mjesne odbore i stanovništvo na ratna zbivanja. Uređivala su se skloništa i informiralo civilno stanovništvo o njihovim lokacijama, kao i o životu unutar njih.¹⁵¹ Iako su u

¹⁴⁴ Livaković, Ivo. „Šibenik u rujanskom ratu 1991. godine.“, Šibenik: Ogranak Matice hrvatske u Šibeniku, 2009. str. 29.

¹⁴⁵ „Blokirane sve vojarne.“ *Slobodna Dalmacija*, 15. rujna 1991.

¹⁴⁶ „Šibenik“, str. 30.

¹⁴⁷ Isto, str. 30.

¹⁴⁸ Isto, str. 30-33.

¹⁴⁹ „Šibenik“, str. 39.

¹⁵⁰ „Svjedočanstva“, str. 196.-197.

¹⁵¹ „Šibenik“, str. 29.

tijeku bili mirovni pregovori, šibenski se čelnici u njih nisu pouzdavali te su cijelo vrijeme aktivno vođene pripreme za zauzimanje preostalih vojnih objekata i što uspješniju obranu u slučaju napada.¹⁵²

JNA se još od listopada 1990. bavila dodatnim osiguravanjem svojih vojnih objekata i pojačavanjem borbene spreme, nastojeći time spriječiti moguća iznenađenja kao i sam tijekom masovnijega naoružavanja hrvatskoga stanovništva.¹⁵³ Hrvatske su snage morale čekati povoljan razvoj situacije kako bi uspješno oduzele naoružanje iz vojarni JNA, u kojima se nalazila i većina oružja oduzeta TO u svibnju 1990. godine. Zbog novoga sustava popunjavanja jedinica JNA i velikoga broja dezertera te jačanja napada JNA na svim ratištima, na području cijele Hrvatske u ljeto 1991. započinju prve akcije napada na vojarne.¹⁵⁴

ZAUZIMANJE OB ŽIRJE – USPOSTAVA PRVE HRVATSKE OBALNE TOPNIČKE BATERIJE

Jedan od najbitnijih događaja, koji je zasigurno odredio tijek i ishod šibenskoga rujanskoga rata, bio je zauzimanje obalne baterije na otoku Žirju. Gestrateški značaj ove OB u obrani Šibenika bio je nemjerljiv. Sa Žirja, najvećega otoka šibenskoga arhipelaga, vladalo se šibenskim akvatorijem, ali i gradom Šibenikom.¹⁵⁵

Zauzimanje strateški najvažnije šibenske obalne baterije ne bi prošlo bez žrtava, da na poziciji zapovjednika nije bio vodnik Željko Baltić. Baltić je još u lipnju 1991. izjavio: „Nikada ja neću oružje, koje imam na bateriji, upotrijebiti protiv ovog naroda, nikog neću ubijati, a neću dozvoliti i da to oružje drugi uzmu i njime ubijaju – uništiti ću ga radije.“¹⁵⁶ Po narodnosti Srbin, Baltić je pokazao da je prije svega veliki čovjek – „nikome neprijatelj, a svima prijatelj.“¹⁵⁷ Odbio je pokoriti se režimu koji ubija narod njegove žene, djece i sumještana. Dao je „obećanje da Žirje neće predati, da će se za njega boriti kao za svoj otok i za ovaj narod na otoku...“¹⁵⁸

Ozbiljniji pregovori Baltića s KŠ Žirje o predaji OB hrvatskim snagama započeli su 13. rujna 1991. godine.¹⁵⁹ Na sastancima je zaključeno da se na otok trebaju dovesti hrvatske snage, kako bi što prije mogle zauzeti položaje na baterijama te ih aktivirati.¹⁶⁰ Sukladno tome, Baltić

¹⁵² „Šibenik“, str. 32.

¹⁵³ „Domovinski rat“, str. 77.

¹⁵⁴ Isto, str. 77.

¹⁵⁵ Isto, str. 32.

¹⁵⁶ Isto, str. 32.

¹⁵⁷ Isto, str. 32.

¹⁵⁸ Isto, str. 32.

¹⁵⁹ „Svjedočanstva“, str. 198.

¹⁶⁰ „Šibenik“, str. 33.

je 14. rujna predao ključeve svih triju baterija i zatim sa svojim vojnicima napustio Žirje. O strateškoj važnosti tih položaja svjedoči i činjenica da se, prema Baltićevim riječima, sveukupno na Žirju tada nalazilo više od 13 000 granata, kojima bi se moglo ratovati godinama.¹⁶¹ Sukladno tome, Osim toga, Baltić je istaknuo da JNA ne smije ni pod koju cijenu doći do saznanja o predaji obalnoga topništva, a načelnik PU Šibenik Nikola Vukošić odredio je da će pripadnici PU Šibenik preuzeti odgovornost za novostečene topničke položaje.¹⁶² Na daljnjim dogovorima prisustvovao je i Miroslav Alić, pričuvni – ratni zapovjednik baterije.¹⁶³ S ciljem obmanjivanja JNA, odlučeno je da se na Žirje vrate Baltić i vojnik koji je inače obavljao redovne pozive sa zapovjedništvom Jugoslavenske ratne mornarice (JRM) na Visu. Između ostaloga, prihvaćen je i taktički prijedlog da se jugoslavenska zastava još ne zamjenjuje hrvatskom. Nadalje, odlučeno je da se što prije na drugo mjesto prebaci cjelokupno naoružanje kako ga JNA ne bi mogla bombardirati.¹⁶⁴

U noći s 14. na 15. rujna 1991., Baltić i Alić predvodili su skupinu mehaničara Remontnoga zavoda Velimir Škorpik i nekoliko policajaca prema Žirju, a zatim je iz Tribunja ribarskom kočom stiglo još 40 policajaca i mobilizirana posada.¹⁶⁵ Znatnu ulogu u organizaciji zauzimanja položaja imao je i Onesin Cvitan, bivši ministar MUP-a RH, koji se aktivno uključio u planove provođenja prebacivanja naoružanja i ljudstva. Navedenome su se, kao i pripremanju obroka, priključili svi sposobni mještani Žirja i brojni Tribunjci. Uz njihovu pomoć, 16. rujna uspješno je borbeno osposobljena baterija obalnoga topništva „Južno Žirje“, koja je od rujanskoga rata nosila naziv „Hrvatska“.¹⁶⁶ Topovi te prve hrvatske obalne baterije također su dobili simboličan naziv – „Hrvatske ruže“.¹⁶⁷

Redovna komunikacija sa zapovjedništvom JRM te razmjena dnevnih izvješća nastavila se uobičajeno i tijekom idućih nekoliko dana, kao i svakodnevno podizanje i spuštanje jugoslavenske zastave. Ovim je postupcima uspješno prikrivena činjenica da se baterija nalazi u rukama HV-a i pripadnika MUP-a.¹⁶⁸ Dobro smišljena taktika omogućila je da napadi na ratne brodove JNA sa Žirja budu neočekivani i učinkoviti. Hrvatska se zastava zavijorila na Žirju tek nakon prvoga pogotka u topovnjaču JRM-a.¹⁶⁹ Riskantan i zahtjevan pothvat preuzimanja OB

¹⁶¹ „Šibenik“, str. 34.

¹⁶² Isto, str. 34.

¹⁶³ „Svjedočanstva“, str. 198.

¹⁶⁴ „Šibenik“, str. 35.

¹⁶⁵ „Svjedočanstva“, str. 198.

¹⁶⁶ Isto, str. 198.

¹⁶⁷ „„Hrvatske ruže“ Žirja“ *Slobodna Dalmacija*, 26. rujna 1991.

¹⁶⁸ „Svjedočanstva“, str. 198.

¹⁶⁹ „Šibenik“, str. 36.

Žirje, izveden je u posljednjim trenutcima prije početka napada na Šibenik 16. rujna 1991. godine. U obrani Šibenika „Hrvatske ruže“ odigrale su izuzetno bitnu ulogu. Naime, djelovanje JRM imalo bi veću moć djelovanja da je pod svojom kontrolom imalo potporu i sigurnost koju su pružali položaji topništva na Žirju.

ZAUZIMANJE VOJNIH OBJEKATA NA PODRUČJU ROGOZNICE

Osim OB Žirje, u hrvatske su ruke uskoro dospjeli i vrlo važni vojni objekti na području MZ Rogoznice: OB „Zečevo“, OB na otoku Smokvici i vojno skladište „Kruščica“.¹⁷⁰ Ukupno se u njima nalazilo oko 65 pripadnika JNA, čije su aktivnosti pozorno motrili pripadnici Policijske postaje (PP) Primošten i PP Rogoznica. Konačno tokom 16. rujna 1991. KŠ Šibenika donio je odluku o zauzimanju vojarni JNA zbog pospješivanja obrane u tim trenutcima već napadnutoga Šibenika.¹⁷¹

Nakon izdavanja odluke o zauzimanju vojarni, u pomoć policijskim djelatnicima poslani su kao zapovjednik akcije Rahim Ademi, diverzantski vod iz 113. brigade HV-a pod vodstvom Vlade Jarama i vod Imotske bojne iz 4. brigade ZNG-a na čelu s Ivicom Tolićem.¹⁷² Iz baterije Zečevo toga je jutro pobjegao jedan Makedonac iz Pule, koji je hrvatskim snagama dao plan minskih polja i mitraljeskih gnijezda, a tri odbjegla Albanca su odala situaciju u vojarni Kruščica.¹⁷³ Ivica Fakčević, zapovjednik Policijske ispostave Rogoznica, lukavo je zarobio zapovjednika vojnih objekata u Rogoznici Stevana Oršića. Ponudio mu da ga preveze do Kruščice na dogovor, da bi ga potom na Zečevu predao Rahimu Ademiju.¹⁷⁴ Na Oršićev poziv predala se i cijela posada OB Zečevo, a zatim je i kod zapovjednika Miodraga Tasića dogovorena predaja vojnoga skladišta Kruščica.¹⁷⁵ Uskoro su hrvatske snage zauzele položaje na pridobivenim baterijama te ih počele osposobljavati za djelovanje. Kao ni na OB Žirje, nisu odmah skinuli zastavu SFRJ kako bi zavarali zrakoplove JNA.¹⁷⁶ Akcijom je ukupno zaplijenjeno osam stacioniranih topova (četiri x 100 mm, četiri x 88 mm), 12 pokretnih topova (četiri x 130, četiri x 88, četiri x 85 mm), 12 topova 20/3 mm, pet LPRS S-ZM s dvije rakete, 27 000 granata te znatne količine različitoga pješačkog naoružanja i streljiva.¹⁷⁷ Rahim Ademi

¹⁷⁰ „Svjedočanstva“, str. 199.

¹⁷¹ Isto, str. 199.

¹⁷² Isto, str. 199.

¹⁷³ „Šibenik“, str. 64.

¹⁷⁴ Isto, str. 199.

¹⁷⁵ Isto, str. 199.

¹⁷⁶ „Šibenik“, str. 69.

¹⁷⁷ „Svjedočanstva“, str. 199-200.

razvio je i plan zauzimanja baterije na otoku Smokvica, ali je na kraju zauzeta bez borbe jer su svi vojnici JNA prethodno već napustili svoje položaje.¹⁷⁸

Obrana Šibenika znatno je ojačala osvajanjem dodatnih strateški važnih položaja na rogozničkom području. Zahvaljujući OB Zečevo i OB Smokvica, za zrakoplove JNA više nije bilo „slobodnoga lova i leta po zračnom prostoru Šibenika“.¹⁷⁹ Jedna od osvojenih OB, ona na Zečevu, ušla je i u legendu rujanskoga, ali i cjelokupnog Domovinskoga rata poznatim povikom „Obadva, obadva! Oba su pala!“

STVARANJE HRVATSKE RATNE MORNARICE

„Mornaričko – tehnički zavod Velimir Škorpik“ u šibenskoj Mandalini bio je najsuvremeniji remontni zavod vojnih brodova i artiljerijske tehnike na jadranskoj obali.¹⁸⁰ Osim vojnih lica, u Zavodu su radili i brojni civili strojarske, mehaničarske i elektrotehničke struke, koji su u travnju 1991. započeli s prosvjedima i sabotiranjem rada u korist Hrvatske. Naime, namjerno su na svojim radnim mjestima pri „popravljanju“, zapravo neprimjetno onesposobljavali artiljerijsko oružje na vojnim brodovima.¹⁸¹ Nakon masakra u Borovu Selu, radnici su 4. svibnja organizirali prosvjed kojemu se odazvalo 80% zaposlenih svih nacionalnosti. Dizanjem hrvatske zastave na jarbol Zavoda, radnici su pokazali da podržavaju politiku hrvatskoga demokratskoga vodstva. Idućih mjeseci, radnici su iz Zavoda uspješno izvukli autoservisnu radionicu, a pomoću kontejnera za smeće i pet topova u dijelovima.¹⁸² Remontni zavod Velimir Škorpik konačno je zauzet 19. rujna 1991., kao i vojarna Kuline na poluotoku Mandalini. Nakon trodnevne borbe, preostali oficiri i vojnici JNA u vojarnama na Mandalini polako su gubili snagu, a brojni zračni napadi na Šibenik, izvođeni eskadrilom njihove vlastite vojske, jednako su ih plašili i ugrožavali. Damir Pender i Šime Rastić pregovorima su postigli da se prvo vojnici, a nešto kasnije i oficiri, pridruže hrvatskim civilima u velikome skloništu ispod Mandaline i Remonta – Potkopu.¹⁸³ Na ulazu u skladište bili su pretreseni i oduzeto im je oružje. Pretres su obavljala četiri mladića, koja su se iskazala i svojim

¹⁷⁸ „Šibenik“, str., 98.

¹⁷⁹ „Svjedočanstva“, str. 200.

¹⁸⁰ „Šibenik“, str. 22.

¹⁸¹ Isto, str. 24.

¹⁸² Isto, str. 25.

¹⁸³ „Bezimeni junaci stvorili HRM.“ Šibenski.hr, <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/sibenik/vijesti/sibenik/bezimeni-junaci-stvorili-hrm-prisjecamo-se-nevjerojatne-price-o-otimanju-vise-od-30-brodova-jugovojske-1113642>, pristupljeno 15.7.2022.

borbenim djelovanjem, ali i evakuacijom stanovništva Mandaline. Bili su to Željko Aras, Alen Martinović, Stipe Čatlak i Zlatko Paić – „Bezimeni momci s asfalta“.¹⁸⁴ Upravo su oni podignuli hrvatsku zastavu i zaplovili na oduzetom brodu JRM. Zauzimanjem Remontnog zavoda i Kulina, Mandalina je očišćena od JRM i njenih pripadnika.

Hrvatske snage uspjele su staviti pod svoju kontrolu veći broj ratnih brodova i drugih plovila: raketnu topovnjaču (RTOP-402, danas naziva Šibenik), dva raketna čamca (RČ-310, Dubrovnik), torpedni čamac (TČ-122, Vukovar), tri patrolna čamca (tip 181, Hrvatska Kostajnica), osam desantnih jurišnih čamaca, pet desantnih minopolagača, tri lučka remorkera, spasilački brod (PS-12, Faust Vrančić), tri motorne barkase, hidrografski brod (PH-33, Andrija Mohorovičić i više drugih pomoćnih brodova.¹⁸⁵ Navedenim uspjehom, radnici Zavoda, snage ZNG-a te MUP-a, omogućili su okosnicu stvaranja Hrvatske ratne mornarice (HRM). Tadašnji zapovjednik HRM-a, admiral Sveto Letica, na čelo Remontnog zavoda zatim je postavio potpukovnika Andriju Gerbeca.¹⁸⁶

Zarobljeni pripadnici JNA iz vojarne Kulina i zavoda Velimir Škorpik, njih oko 110, bez ikakvih su problema preko Crvenoga križa poslani u svoja prvotna mjesta stanovanja.¹⁸⁷ Miroljubivi obrazac ponovio se i u ostalim slučajevima predaje kao i prilikom zauzimanja vojnih objekata na šibenskom području.

RUJANSKI RAT U ŠIBENIKU

„U 17,57 sati sirene su označile zračnu opasnost. Bio je to znak da je rujanski rat u Šibeniku počeo.“

PRVI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 16. RUJNA 1991.

Od samoga jutra očekivalo se pogoršanje situacije na području grada Šibenika. Kao mjeru opreza, Radio-Šibenik prenio je u jutarnjim satima odluku KŠ o obustavi redovne nastave u svim osnovnim i srednjim školama u Šibeniku.¹⁸⁸ Osim aktualnih napada na području Skradina i Drniša, na prostoru okolice Šibenika i u šibenskom akvatoriju došlo je u

¹⁸⁴ „Šibenik“, str. 94.

¹⁸⁵ „Svjedočanstva“, str. 200.

¹⁸⁶ Isto, str. 201.

¹⁸⁷ Isto, str. 202.

¹⁸⁸ „Šibenik“, str. 42.

popodnevnim satima do pojačanih aktivnosti i pregrupiranja snaga JNA.¹⁸⁹ Uzbuna za zračnu opasnost oglasila se u 17,57 sati, nakon dojave Regionalnoga centra u Splitu o polijetanju dvaju aviona s raketama.¹⁹⁰ Sa zvukom sirena, više od 30 000 građana Šibenika zaputilo se u skloništa, u kojima se nalazilo u sljedećim danima.

Komanda 9. Kninskoga korpusa JNA zapovjedila je pokretanje napada na Šibenik. Poslala je borbenu skupinu u zauzimanje Šibenskoga mosta kako bi odvušla pozornost dijelu šibenskih branitelja od zauzimanja vojarni JNA.¹⁹¹ Oklopna kolona vozila JNA krenula je iz pravca Bratiškovci - Bribirske Mostine – Lađevci – Čista Velika – Čista Mala - Gaćezezi prema Zatonu.¹⁹² PU Šibenik odmah je uputila pet specijalaca s protuoklopnim sredstvima prema Čistoj Maloj te još jednu skupinu specijalaca s bestrzajnim topom i oklopnim transporterom prema Vodicama. Zbog brojnosti neprijateljskih snaga i nepovoljnoga položaja, obje su skupine bile prisiljene na povlačenje, a za sobom su morale ostaviti i oklopni transporter.¹⁹³ Kolona od 37 tenkova i drugih vojnih vozila, oko 18:45 sati razdvojila se pred ulazom u Zaton. Jedan je dio krenuo kroz Zaton prema Šibenskome mostu, dio se uputio prema raskrižju Magistrale u blizini Mosta, a manji se dio kolone koncentrirao na makadamskom putu prema Vodicama.¹⁹⁴ Snage upućene da blokiraju prometnicu prema Zatonu kamionom s 1000 kg eksploziva također su stigle prekasno i nisu uspjele obaviti svoj zadatak.¹⁹⁵ U obrani Mosta oko kojega se nalazilo 60 pripadnika 2. bataljuna 113. brigade ZNG-a vrlo brzo je došlo do borbenih djelovanja u kojima su hrvatski branitelji uništili jedan tenk.¹⁹⁶ Prva baterija protuzračne obrane 113. brigade ZNG-a se nakon dojave o zračnoj uzbuni povukla prema Njivicama, gdje su tijekom noći ukopali tri topa pored benzinske crpke i top uz obalu Batigeli.¹⁹⁷ S ovih položaja štitili su grad u slučaju daljnjeg prodora tenkova i tukli položaje JNA na Mostu. Mobilna skupina s jednim minobacačem, poznata pod imenom „Pero“, koju je činilo osam pripadnika MUP-a, stacionirala se na brdu Smričnjak.¹⁹⁸ Neprijateljska je vojska svejedno stigla do Mosta oko 20 sati i odmah je smjestila tenk i pet vojnih vozila na prostor obližnjega Motela.¹⁹⁹²⁰⁰ Ubrzo potom, JNA je započela s granatiranjem Zlarina, područja prema Srimi, Mandaline i Minerske. Prvim su

¹⁸⁹ Isto, str. 42.

¹⁹⁰ Isto, str. 42.

¹⁹¹ „Domovinski rat“, str. 159.

¹⁹² Isto, str. 159.

¹⁹³ „Šibenik“, str. 44.

¹⁹⁴ Isto, str. 42.

¹⁹⁵ Isto, str. 44.

¹⁹⁶ „Domovinski rat“, str. 159.

¹⁹⁷ „Šibenik“, str. 44.

¹⁹⁸ „Šibenik“, str. 45.

¹⁹⁹ Isto, str. 43.

²⁰⁰ Na zatonskoj strani, odnosno na zapadnome kraju Šibenskoga mosta, danas se nalazi „Hotel Panorama“.

granatama uništili i kamion s eksplozivom kojim su hrvatski branitelji namjeravali blokirati Most.²⁰¹

Istovremeno su prema Šibeniku poletjela dva zrakoplova JNA iz Zemunika, zbog čega se oglasila zračna uzbuna u Vodicama, a potom i u cijeloj općini.²⁰² Brodovi JRM oko 19 sati pojačano su kružili šibenskim akvatorijem. Patrolni brod iz Žaborića krenuo je prema Kanalu sv. Ante, a na području Martinska - Kanal nalazila se i podmornica. Dvije topovnjače JRM-a zaputile su se prema otoku Prviću, dok se jedna topovnjača usidrila se kod otoka Mala Sestrica. Raketni brodovi JRM-a plovili su od Oštrice prema Šibeniku, a razarač je manevrirao oko hotela „Punta“ u Vodicama.²⁰³ Tijekom prve ratne večeri, oko 21 sat, nastupilo je i vatreno krštenje posade baterije Južno Žirje pod zapovjedništvom Miroslava Alića. Nakon dospijea šifrirane poruke: „Zaklonjena otocima južno od južne punte Zlarina nalazi se grupa neprijateljskih brodova spremnih napasti Šibenik – uništiti“, oglasili su se žirjanski topovi.²⁰⁴ U tom trenutku „početnici su se naglo pretvorili u prave topnike“²⁰⁵ i uspješno uništili jedan desantni jurišni čamac. Pripadnici JRM bili su zbunjeni i iznenađeni jer nisu znali da se položaji na Žirju nalaze u hrvatskim rukama – „Htjeli su, valjda, do svoje baze na Žirju, ali su se (...) Pa smo ih malo poprašili kad su se približili. Da mi in je samo bilo vidit face!“²⁰⁶ U noći sa 16. na 17. rujna, šibenski gradonačelnik Paško Bubalo obratio se admiralu JRM Đuri Pojeru, rekavši mu da je tenkovima na mostu prekršen njihov usmeni dogovor o nenapadanju. Napomenuo mu je da je vrijeme da donese konačnu odluku o (ne)prelasku na hrvatsku stranu.²⁰⁷ Admiral Pojer tvrdio je da ne zna ništa o dolasku tenkova te je potom „odlučno, ali bolno, o čemu je svjedočio njegov glas“ odbio prelazak na hrvatsku stranu.²⁰⁸

Zbog pokretanja izravnoga napada na Šibenik, civilno je stanovništvo provelo noć u skloništima. U posebno se teškoj situaciji nalazilo stanovništvo poluotoka Mandalina, jer je sa svih strana bilo okruženo vojarnama i vojnim objektima JNA. Ipak, u noćnim satima, stanovnici Mandaline su uspješno evakuirani i smješteni u sklonište Remontnoga zavoda, tzv. potkop, koji je tijekom kolovoza opremljen za boravak i rad djelatnika Zavoda u slučaju izvanrednih prilika.

²⁰¹ „Šibenik“, str. 43

²⁰² Isto, str. 42.

²⁰³ Isto, str. 43.

²⁰⁴ Isto, str. 48.

²⁰⁵ Prema riječima Miroslava Alića, zapovjednika OB Žirje

²⁰⁶ Izjave oduševljenja iz Kriznog štaba Šibenik u „Poslije pakla.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²⁰⁷ „Šibenik“, str. 48.

²⁰⁸ Isto, str. 48.

Prvoga dana rata, JNA je stavila pod svoj nadzor Šibenski most, čime je prekinula promet Jadranskom magistralom i time podijelila Hrvatsku na dva dijela.²⁰⁹ Zapovjedništvo obrane grada ubrzano je obavljalo dodatne pripreme za učvršćivanje obrane i završetak zauzimanja vojarni, svjesno da je zauzimanje položaja na Mostu, „s kojega se grad može tući kao na dlanu“, samo najava općega napada na Šibenik.²¹⁰

DRUGI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 17. RUJNA 1991.

Drugoga dana rujanskoga rata u Šibeniku počele su se obistinjavati prijetnje pukovnika Ratka Mladića i JNA „da će, ako se vojarnama odmah ne priključe struja, voda i telefonske veze, sravniti sa zemljom Drniš i Šibenik, a da će pritom prva meta njegovih soldata biti čuvena Šibenska katedrala...“²¹¹ Sukladno tome, od ranoga jutra Šibenikom su odjekivale brojne eksplozije, grad je ciljan sa svih strana. Pucalo se u još uvijek nezauzetim JNA vojarnama, projektili s ratnih brodova gađali su grad, sa šibenskoga mosta neprijatelji su nastavili s granatiranjem, a priključilo im se i ratno zrakoplovstvo. Grad se razarao sa zemlje, s mora i iz zraka, a skrivenu prijetnju predstavljali su i snajperisti koji su vrebali sa šibenskih krovovišta.

Vojni brodovi JRM, stacionirani u Kanalu sv. Ante, započeli su minobacačku paljbu oko sedam sati u smjeru Primoštena i Vodica, a na meti im se našao i sam centar Šibenika.²¹² Zapovjedništvo PU Šibenik poslalo je radio-vezom OB na Žirju poziv u pomoć: „Grupa neprijateljskih brodova iz luke u Šibeniku topovskim projektilima razara grad. Možete li djelovati po njima?!“²¹³ Nakon uspješno pogođene prve topovnjače JRM, na bateriji je zavladao oduševljenje, a iz PU Šibenske radio-vezom začuo se glas: „od sada ste Hrvatska! Prva hrvatska obalna topnička baterija – „Hrvatska“!“²¹⁴ Nakon pogotka prvijenca, s baterije se nastavilo ciljati neprijateljske desantne čamce u Kanalu. U blizini Zlarina pogodili su još jednu topovnjaču, a naposljetku su i potjerali četiri broda JRM koja su bila upućena s Visa.²¹⁵ Poslije

²⁰⁹ „Domovinski rat“, str. 159.

²¹⁰ „Šibenik“, str. 43.

²¹¹ Isto, str. 54.

²¹² „Razaranja usred Krešimirova grada.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²¹³ „Šibenik“, str. 57.

²¹⁴ Isto, str. 58.

²¹⁵ Isto, str. 58.

„čišćenja“ Kanala, topnici su otvorili paljbu prema neprijateljskim položajima kod Motela na Šibenskom mostu, Srimi i Vodicama, a tukli su i vojarne „Rade Končar“ i „Ante Jonjić“.²¹⁶

Napad hrvatskih snaga na vojarne Ante Jonjić, Rade Končar i Komandu na Palacinu bio je zakazan za 4:30 ujutro, ali je s nadom u predaju vojarni i izbjegavanjem žrtvi, odgođen na tri sata.²¹⁷ Odgoda nije urodila plodom jer je Komanda šibenskoga garnizona JNA odbila ponudu šibenskih čelnika o mirnoj predaji vojarni.²¹⁸ Stoga su šibenski branitelji uspjeli okružiti te stegnuti obruč oko spomenute dvije JNA vojarne i Komande, a potom i uništiti minobacače te dva bestrajna topa, kojima su pripadnici JNA gađali grad i obližnju Tvornicu aluminijskih u Ražinama.²¹⁹ Osvajanjem topovske bitnice Zečevo i vojnoga skladišta Kruščica, branitelji su onemogućili razaranje grada iz smjera juga te prilaz neprijateljskog brodogradilišta s južne strane šibenskoga akvatorija.²²⁰ Navedeni uspjeh podigao je moral šibenskim braniteljima i dao nadu stanovništvu u skloništima.

Hrvatske su snage toga dana odbile pokušaj dijela snaga JNA da preko Okita dođu do Vodica.²²¹ S položaja na Mostu, osim na Šibenik, neprijateljska vojska granatirala je i Srimu, Vodice te Tribunj.²²² Kako je JNA u svojim rukama držala i položaj vodoopskrbe, preko Radio-Šibenika su se upozoravali mještani Vodica, Srime, Zatona, Tribunja, Prvića, Zlarina, Bogdanovića i Jadrije da ne piju vodu zbog sumnje da je zatrovana.²²³ Angažirane snage JNA bile su nadmoćnije u odnosu na branitelje. Položaji JNA kod Šibenskoga mosta i stankovačke ceste sadržavali su oko 20 tenkova, desetak oklopnih transportera te stotine pješadinaca. Istovremeno je u obrani Mosta bilo angažirano samo 150 branitelja, kojima je dodatno naoružanje dopremljeno nakon zauzimanja vojarni JNA u Gospiću.²²⁴ Više neprijateljskih tenkova onesposobljeno je na potezu od Zatona do Mosta, a tri tenka su se povukla.²²⁵ U obrani Šibenskoga mosta toga dana pala je i prva hrvatska žrtva. Pripadnik specijalne jedinice policije iz Šibenika Marinko Kardum poginuo je u rafalnoj paljbi, dok se pripremao hrabro pretrčati cestu i zoljom pogoditi neprijateljski tenk.²²⁶ Ranjenici, sedam gardista i civil koji je pogođen

²¹⁶ Isto, str. 58.

²¹⁷ Isto, str. 54.

²¹⁸ „Šibenik“, str. 62.

²¹⁹ Isto, str. 59.

²²⁰ „Domovinski rat“, str. 160.

²²¹ Isto, str. 160.

²²² „Šibenik“, str. 59.

²²³ „Razaradnja usred Krešimirova grada.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²²⁴ Isto, str. 59.

²²⁵ „Šibenik“, str. 55.

²²⁶ Isto, str. 159.

snajperskim metkom²²⁷, su prevezeni u šibensku bolnicu, koja je operacijske sale, rodilište i ostale odjele spustila na niže katove, odnosno u skladišta, podrume i hodnike.²²⁸

Tijekom minobacačkih napada iz neprijateljskih vojnih baza u uvali Paklenoj i Mandalini, znatno je oštećen povijesni dio centra Šibenika.²²⁹ Iako je Jugoslavija bila potpisnica međunarodnih sporazuma o zaštiti kulturnih dobara i kao takva bila dužna obrazovati svoje kadrove o poštivanju istih, planski su se odlučili na uništavanje kulturne baštine.²³⁰ Prvi projektili, baš kao prema Mladićevoj prijateljici, bili su usmjereni prema katedrali sv. Jakova. Topovnjača JRM promašila je cilj i dvije su granate pale na Trg Republike između katedrale i Gradske vijećnice.²³¹ Vijećnica je pretrpjela znatna oštećenja, kao i „pločnik trga izrovan i pokriven staklom, žbukom...“²³²

Na šibenskoj je katedrali također nastala velika šteta: „ulomljeno ugaono kamenje, probijena vitražna stakla na kupoli, bronzana bočna vrata probijena gelerima na 11 mjesta, a čitava kamena obloga, kao i ona na Vijećnici, puna rupa od brojnih gelera.“²³³ Pošteđen granatiranja nije bio ni Muzej grada Šibenika, kao ni brojne druge kuće, palače i objekti staroga dijela grada sa statusom kulturnog dobra.²³⁴ Osim toga, granatirana je i spaljena do temelja „Inina“ benzinska crpka na šibenskoj obali, koja je ironično još uvijek nosila naziv „Obala Jugoslavenske ratne mornarice“.²³⁵ Nasuprot benzinskoj crpki razoren je i restoran „Hotela Krka“ te brojni automobili parkirani na Mulu Krke.²³⁶

TREĆI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 18. RUJNA 1991.

Trećega dana rujanskoga rata snage JNA odlučile su usmjeriti sve raspoložive snage u zauzimanje grada. Prethodna dva dana bila su samo uvertira u „Crnu šibensku srijedu“, koju su obilježili snažni, sinkronizirani napadi JNA svim raspoloživim naoružanjem: „tenkovima, topovima, avionima, brodovima, minobacačima, pješadijom, čak i podmornicom.“²³⁷ O apokaliptičnom stanju u Šibeniku i prvotnoj samouvjerenosti agresorske vojske govorila je i

²²⁷ „Razaranja usred Krešimirova grada.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²²⁸ „Šibenska bolnica sišla u podzemlje.“, „Ranjeni i rođeni zajedno.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²²⁹ „Razaranja usred Krešimirova grada.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²³⁰ „Baština kao meta.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²³¹ Isto

²³² „Vandali pucali na Svetog Jakova.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²³³ „Šibenik“, str. 54.

²³⁴ „Vandali pucali na Svetog Jakova.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²³⁵ „Poslije pakla.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²³⁶ „Vandali pucali na Svetog Jakova.“ *Slobodna Dalmacija*, 18. rujna 1991.

²³⁷ „Tragedija i epopeja Šibenika.“ *Slobodna Dalmacija*, 19. rujna 1991.

vijest u eteru Radio-Knina, a zatim i Radio-Beograda, o „konačnom oslobođenju prve srpske luke – Šibenika.“²³⁸

Vojni zrakoplovi JNA nadlijetali su i bombardirali grad od ranih jutarnjih sati i nisu prestajali do ponoći. Prema Šibeniku su polijetali iz Zadra, Mostara, Visa, Bihaća i Pule, a borbeno su djelovali čak 73 puta.²³⁹ U uništavanju grada odmah su im se priključili i agresorski tenkovi sa zapadne strane Šibenskoga mosta, a u Kanalu su djelovali vojni brodovi i podmornica.²⁴⁰ Osim toga, ronilac JRM pokušavao je ukloniti mreže i sajle koje su još 14. rujna postavile skradinske i tribunjske kočice, kako bi zapriječile ulazak u Kanal brodovima s propelerima.²⁴¹ Pod kišom granata i zrakoplovnih raketa našli su se svi dijelovi Šibenika. U staroj gradskoj jezgri pogođena je kupola katedrale, cijeli dio centra uključujući i Kazalište, glavna trafo-stanica tvornice u Ražinama, zgrada općine, autobusni kolodvor, stanica hitne pomoći unutar Poliklinike, rezervoari u vinariji i luci, brojne obiteljske kuće i ostali objekti u ostalim gradskim četvrtima...²⁴² Osim Šibenika, granate su padale i na Vodice te Pirovac. Iskre paljbi zapalile su i veliki požar u šibenskoj luci, koji se proširio od Mandaline do ulaza u Kanal sv. Ante.²⁴³ Dodatni strah po gradu nastavili su sijati i skriveni snajperisti, tzv. „petokolonaši“, koji su gađali bolnička vozila i civile s djecom.²⁴⁴

Najljepši simbol grada Šibenika - šibenska katedrala sv. Jakova, postala je jedan od glavnih ciljeva JNA. Nastojanje da se u što većoj mjeri uništi katedrala, bilo je zapravo nastojanje da se što više slome i ponize stanovnici grada Šibenika. Pokazivanje moći nad katedralom, koja zauzima posebno mjesto u srcu svih Šibenčana, način je na koji je JNA nastojala demonstrirati svoju nadmoć nad područjem Šibenika i okolice. Na jedinstvenoj kupoli šibenske katedrale, „Tri projektila pogodila su južno i jugozapadno polje kupole, dok je jedan projektil ošteti pilastar...“²⁴⁵ Projektili su ispaljeni „sa zloglasnog“ neprijateljskog patrolnog čamca - PČ 180.²⁴⁶

Iako situacija nije išla u njihovu korist, šibenski branitelji nisu posustajali te su u kontranapadima gađali neprijateljske snage na Mostu, vojne brodove u šibenskoj luci i preostale

²³⁸ „Šibenik“, str. 82.

²³⁹ Isto, str. 74.

²⁴⁰ „Tragedija i epopeja Šibenika.“ *Slobodna Dalmacija*, 19. rujna 1991.

²⁴¹ Šibenik, str. 36.

²⁴² „Tragedija i epopeja Šibenika.“ *Slobodna Dalmacija*, 19. rujna 1991.

²⁴³ Isto

²⁴⁴ „Zarobljeno sedam tenkova“ *Slobodna Dalmacija*, 19. rujna 1991.

²⁴⁵ Čuzela, Josip. "Prilog obnovi kupole katedrale Sv. Jakova u Šibeniku." *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 18 (1994): 205-210.

²⁴⁶ „Šibenik“, str. 82.

vojarne JNA u okolici Mandaline.²⁴⁷ Mobilna minobacačka skupina „Pero“, osim u gađanju brodova u Kanalu i tenkova JNA na Mostu, iskazala se i u navođenju topništva na Žirju, koje je ponovno odigralo veliku ulogu u obrani Šibenika.²⁴⁸ Ova skupina pod vodstvom „Pere“, odnosno Drage Arasa, svojim je uspjesima navukla na sebe bijes snaga JNA na Šibenskom mostu, koje su se trudile uz pomoć zrakoplova uništiti njihove položaje.²⁴⁹ Osim putem oružja, „Pero“, i zapovjednik tenkista često su komunicirali, ili bolje rečeno „verbalno ratovali“ i putem radio-veze. Pero je neprijateljskom zapovjedniku tako na jednu prijetnju odbrusio „Zaveži, Čedo, već me tri dana gađaš pa ništa.“²⁵⁰

Korištenjem zrakoplovstva JNA je pokušala eliminirati bitnicu na Žirju. Međutim, na te napade zrakoplovstva djelovala je hrvatska protuzračna obrana.²⁵¹ Posade obalne artiljerije i protuzrakoplovnih topova na Zečevu također su imale pune ruke posla. Zečevo je odmah dan nakon zauzimanja bilo spremno za aktivno sudjelovanje u obrani pod zapovjedničkom palicom Dragana Šikanje, nekadašnjega oficira JNA.²⁵² Branitelji na području Vodica spriječili su prodor iz smjera Mosta prema Vodicama. U blizini kluba „Hacienda“ zarobili su prvi tenk kojemu su dali naziv „Sveti Mihovil“, prema zaštitniku grada.²⁵³

Do završetka trećega dana borbi, šibenski su branitelji uništili ukupno četiri tenka, dva helikoptera i jedan avion, a zarobili sedam tenkova i dva transporteru JNA.²⁵⁴ Okruženje i žestoki napadi na preostale vojarne JNA, doveli su komandanta vojarne „Kuline“ i novoga komandanta Šibenskoga garnizona Marka Sunarića do položaja u kojemu nisu vidjeli smisla u nastavljanju borbe. Za razliku od njih, komandant VPO Mile Kandić nije ni pomišljao na predaju te je odbio njihove prijedloge i naredio nastavak obrane pod svaku cijenu.²⁵⁵

ČETVRTI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 19. RUJNA 1991.

Četvrti dan borbi u Šibeniku protekao je, kao i prethodni dani, u detonacijama i zračnim sirenama. Olakšanje je predstavljao prestanak napada s mora, zahvaljujući uništenim, onesposobljenim ili odbjeglih ratnim brodovima. Na grad su padale granate ispaljene iz velikog

²⁴⁷ „Šibenik“, str. 74.

²⁴⁸ Isto, str. 74.

²⁴⁹ „Šibenik“, str. 91.

²⁵⁰ Isto, str. 91.

²⁵¹ Isto, str. 74.

²⁵² Isto, str. 74.

²⁵³ „Tragedija i epopeja Šibenika.“ *Slobodna Dalmacija*, 19. rujna 1991.

²⁵⁴ „Zarobljeno sedam tenkova.“ *Slobodna Dalmacija*, 19. rujna 1991.

²⁵⁵ „Šibenik“, str. 80.

uporišta JNA i pobunjenih Srba u Gaćelezima, a na Šibenskom mostu su i dalje trajale teške borbe.²⁵⁶

Tužnu sliku grada dodatno je pojačavalo i širenje požara uzrokovanih ratnim zbivanjima.²⁵⁷ Veliki požar zaprijetio je i položajima branitelja te skladištima streljiva na Žirju, ali srećom nije bilo ni ljudskih žrtava ni uništenja naoružanja.²⁵⁸ Prema opisu zapovjednika žirjanske bitnice: „Mnogobrojne vatre koje su gorjele od Ražina preko Šibenika, vodičkog, pirovačkog i benkovačkog zaleđa spojile su se u jedan veliki požar. A da bi slika „Pakla“ bila potpunija, izbio je požar i na jednom od kornatskih otoka, a žirjansko zgarište zatvaralo je ovaj zastrašujući ognjeni обруč.“²⁵⁹

Snage branitelja grada Šibenika su i tijekom ovoga dana napada krajnjim naporima i dalje su velikim naporima uspijevale zaustaviti napredovanje snaga JNA i pobunjenih Srba konstantnim izvođenjem manjih protuudara. Tako je i prethodno spomenuta skupina minobacača „Pero“ djelovala po neprijateljskim položajima s područja Smričnjaka. Njihovom djelovanju pridružena je topnička podrška s „Jabuke“ na brdu Jelinjak.²⁶⁰ Tijekom dana su srušena nova četiri zrakoplova ratnoga vazduhoplovstva JNA, dva MIG-a i dva „Galeba“, a uništeno je i nekoliko oklopnih transportera.²⁶¹ Od zarobljene neprijateljske tehnike, odnosno od osam bivših tenkova JNA, osnovana je „Prva dalmatinska tenkovska jedinica“.²⁶² Slično stanje teških borbi bilo je i na području vodičkoga bojišta na kojemu je, osim aktivnoga djelovanja neprijateljskih snajperista, uslijedila pljačka napuštenih kuća i vikendica. Upravo tijekom 19. rujna poginula su četiri civila u Vodicama, te jedan na području Tribunja.²⁶³ Predsjednik RH dr. Franjo Tuđman, kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga, pohvalio je pripadnike ZNG-a i MUP-a Šibenik za „hrabrost, junaštvo i požrtvovnost u borbama“. Jedna od pohvaljenih jedinica bila je Posebna jedinica policije iz Šibenika sa zapovjednikom Ivicom Ajdukovićem koja je ostvarila zapažene uspjehe u uništenju većega broja neprijateljskih oklopnih vozila.²⁶⁴ Uspjeh branitelja iritirao je JNA zbog čega je njen pukovnik Ratko Mladić

²⁵⁶ „Šibenik“, str. 86.

²⁵⁷ „Ruševine i požari.“ *Slobodna Dalmacija*, 20. rujna 1991.

²⁵⁸ „Šibenik“, str. 89.

²⁵⁹ Isto, str. 89.

²⁶⁰ Isto, str. 91.

²⁶¹ „Šibenik“, str. 87.

²⁶² „Šibenik – grad junaka.“ *Večernji list*, 20. rujna 1991.

²⁶³ Isto, str. 93.

²⁶⁴ „Pohvala predsjednika RH.“ *Večernji list*, 20. rujna 1991.

naredio upotrebu bojnih otrova. Bio je to samo pokušaj zastrašivanja te do upotrebe bojnih otrova nije došlo.²⁶⁵

Četvrti dan ostao je upamćen i po zauzimanju Remontnoga zavoda „Velimir Škorpik“ te vojarne Kulina u Mandalini. Tim uspjesima dan je dodatan doprinos cjelokupnoj obrani hrvatske obale kao i stvaranju Hrvatske ratne mornarice. Nakon velikih okršaja i u ostalim vojarnama došlo do predaje. Branitelji su imali uspjeha i u napredovanju na području vojarni „Ante Jonjić“ i „Rade Končar“ prodrijevši i u Komandu šibenskoga garnizona u kojoj nisu pronašli admirala Đuru Pojera. Pojer je navodno, pod okriljem prethodne noći, uspio pobjeći jednom od dvije podmornice koje su se nalazile u šibenskoj luci.²⁶⁶

Koordiniranom akcijom šibenskih policajaca i pripadnika ZNG-a zauzet je i Dom JNA u centru grada u kojemu su pronašli i uhitili majora JNA Marjana Špernjaka i petoricu vojnika.²⁶⁷ Grad je potom mogao djelomično odahnuti jer je osim spomenutih neprijatelja otkriveno i nekoliko skrivenih, a ubrzo je i uhićeno nekoliko snajperista koji su djelovali na području staroga dijela grada i Vidika.²⁶⁸ Hrvatske su se snage iskrcale na otoku Smokvici te su zauzevši tu obalnu bitnicu topova kompletirali sve najbitnije obrambene položaje na rogozničkome području. Dok se u eteru Radio-Beograda govorilo o Šibeniku kao „slobodnom srpskom gradu nad kojim se vijore jugoslavenska i srpska zastava“, šibenski su branitelji podizali hrvatske zastave na donedavne vojarne JNA.²⁶⁹

PETI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 20. RUJNA 1991.

Poziv predsjednika Predsjedništva SFRJ, što je u trenutku borbi u Šibeniku bio Stipe Mesić, upućen generalima i vojnicima JNA da „provedu odluku Predsjedništva kao vrhovnoga komandanta o primirju“ nikada nije ispoštovan. Na taj način JNA je ponovno zanemarila potpisana primirja i nastavila svoje autonomno djelovanje.²⁷⁰ Šibenik je ušao u još jedan ratni dan: „Ovih dana Šibenik trpi najveća stradanja u njegovoj devetstoljetnoj povijesti, proživljamo najtragičnije trenutke otkako se za Šibenik znade.“²⁷¹

²⁶⁵ „Šibenik – grad junaka.“ *Večernji list*, 20. rujna 1991.

²⁶⁶ „Vojnici se predaju, komandant pobjegao.“ *Slobodna Dalmacija*, 20. rujna 1991.

²⁶⁷ Isto

²⁶⁸ Isto

²⁶⁹ „Šibenik – grad junaka.“ u *Večernji list*, 20. rujna 1991.

²⁷⁰ „Armija ne može dobiti rat.“ u *Večernji list*, 21. rujna 1991.

²⁷¹ „Izjava gradonačelnika Šibenika Paška Bubala.“ *Slobodna Dalmacija*, 21. rujna 1991.

Šibensko je stanovništvo provelo peti dan napada u skrivanju od zračnih napada. Ratno vazduhoplovstvo JNA zasipalo je ubojitim teretom sve dijelove grada, podjednako stambene i gospodarske objekte. Zrakoplovne bombe padale su toga dana po šibenskoj luci i mostu, vodospremi „Most“, Bilicama, Brodarici, Vodicama i po otocima Prviću i Zlarinu.²⁷² Jednako su tako padale i na zauzete vojarne JNA kako bi se uništilo pohranjeno naoružanje u skladištima, iako je u njima još uvijek bilo pripadnika JNA koji su pružali oružani otpor hrvatskim snagama. Potpuno je uništena jedna od najznačajnijih hrvatskih tvornica, Tvornica lakih metala (TLM), s nastalom materijalnom štetom procijenjenom na više od 250 milijuna dolara.²⁷³ Budući da je zapovjednik JNA Milan Narančić ponovno odbio prijedloge o predaji vojarne „Jamnjak“, hrvatske su snage nastavile s napadima. Taktički su zapalile i požar, ali pokušaj zauzimanja je propao.²⁷⁴

S položaja na zapadnoj strani Mosta, tenkovi JNA granatirali su i svoje nekadašnje vojarne i gradska naselja. Tenkovske granate padale su na centar grada i na gradske četvrti Meterize, Šubićevac, Crnicu i Njivice.²⁷⁵ Hrvatske su snage uspješno uzvraćale paljbu prema zapadnoj strani Mosta, što je dovelo do panike u neprijateljskim redovima.²⁷⁶ Nekolicina pripadnika JNA mahala je bijelim zastavama, nakon čega su ih njihovi transporter odvezli u pravcu Gaćezeza, važnoga neprijateljskoga uporišta.²⁷⁷ Žirjanska je baterija svojim djelovanjem nanosila gubitke mornarici, kopnenoj vojsci i zrakoplovnim snagama JNA.²⁷⁸ Djelovanje topnika sa Žirja, Razora i Smričnjaka znatno je pomagalo braniteljima na vodičkom području u borbi protiv tenkovskih snaga JNA, koje su neprestano mijenjale pozicije u potezima Magistrala - Benkovačka cesta – Zaton.²⁷⁹

Prema izvještajima dnevnih novina, iznimno okrutan i zdravom razumu nezamisliv potez, izvele su pojedine supruge oficira JNA. One su navodno, prerusene u bolničarke i liječnice, pokušale starcima i djeci u skloništima podvaliti otrovane tablete pod lijekove za smirenje i bombone, ali su njihove zle namjere na vrijeme otkrivene.²⁸⁰ Skloništa su toga 20. rujna bila jedini „siguran dom“ koji je stanovništvo Šibenika i okolice imalo. Vijest o pokušaju trovanja najranjivijih članova zajednice, unijela je dodatni strah i nemir u već dovoljno

²⁷² „Srušeno osam zrakoplova.“ *Večernji list*, 21. rujna 1991.

²⁷³ Isto

²⁷⁴ „Šibenik“, str. 107.

²⁷⁵ „Šibenik“, str. 103.

²⁷⁶ „Tenkovi izvjesili bijele zastave.“ *Slobodna Dalmacija*, 21. rujna 1991.

²⁷⁷ „Šibenik“, str. 104.

²⁷⁸ „Šibenik“, str. 107.

²⁷⁹ Isto, str. 107.

²⁸⁰ „Otrovni bomboni za djecu.“ *Večernji list*, 21. rujna 1991.

istraumatizirane stanovnike šibenskih skloništa. Veliku pomutnju među građanima izazvala je i blokada Hrvatskoga radija na čije se frekvencije spojio Radio – Beograd. Opću paniku spriječili su zaposlenici Radio – Šibenika, u čije su izvještavanje Šibenčani imali povjerenje.²⁸¹

ŠESTI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 21. RUJNA 1991.

Za branitelje i civile ni šesti dan nije donio predah pa je „Rujanska subota ratne 1991. godine Šibeniku je donijela nebo puno ubojitih čeličnih ptica“.²⁸² Udružene snage pobunjenih hrvatskih Srba srpske i JNA nastavile su s ubojitim napadima na Šibenik, ne obazirući se na mogućnost stradavanja stanovništva i rušenja civilnih objekata. Šibenskim su nebom ratni zrakoplovi JNA imali više od stotinu naleta. U jednom trenutku, grad su istovremeno napala čak 24 zrakoplova.²⁸³

Projektilima iz zrakoplova gađani su vojni objekti na Kulinama, Jamnjaku i Kamenaru, a nisu bile pošteđene niti Vodice te gradske četvrti Šubićevac, Njivice i Crnica. Bombardiranjem trafostanice na Lozovcu većina grada i okolice ostala je bez struje. Branitelji su protuzračnim oruđima „Strela 2-M“ sa šibenske obale oborili jedan zrakoplov, nastavljajući time uspješan niz rušenja neprijateljskih letjelica na tom području. Zatim je još jedan zrakoplov oboren na području Dubrave.²⁸⁴ Zbog učinkovite šibenske protuzračne obrane, koja je od početka sukoba srušila desetak borbenih zrakoplova i dva helikoptera, neprijateljski su piloti letjeli znatno više i opreznije.²⁸⁵ Topništvo JNA je iz smjera Gaćeleza i iz Zatona posebno je često djelovalo prema Mandalini, a granate su padale i na šibensku Poljanu te na željezničku stanicu.²⁸⁶

Stavljanje u funkciju topničke i proturačne baterije Zečevo uvelike je pomoglo u obrani Šibenika. Topnici su tijekom pet dana postigli impresivan rezultat oborivši pet neprijateljskih zrakoplova i dva helikoptera te oštetivši još najmanje toliko.²⁸⁷ Pogodivši dva vojna MIG-a u razmaku od nekoliko sekundi, branitelji sa Zečeva ušli su u legendu Domovinskoga rata.

²⁸¹ „Otrovni bomboni za djecu.“ *Večernji list*, 21. rujna 1991.

²⁸² „Odjednom 24 aviona bombardirala Šibenik.“ *Slobodna Dalmacija*, 22. rujna 1991.

²⁸³ „Odjednom 24 aviona bombardirala Šibenik.“ *Slobodna Dalmacija*, 22. rujna 1991.

²⁸⁴ „Šibenik“, str. 111.

²⁸⁵ Isto, str. 111.

²⁸⁶ „Šibenik“, str. 110.

²⁸⁷ Isto, str. 77.

Snimatelj Ivica Bilan uvijekovječio je pogotke popraćene uzvicima Filipa Gaćine²⁸⁸: „Obadva, obadva! Oba su pala!“ Za prvi pogodak zaslužan je Goran Pauk, a za drugi Neven Livajić.²⁸⁹

Zauzimanje svih vojarni JNA u Šibeniku bližilo se kraju, u mandalinskoj „tvrđavi“ ostali su samo najlojalniji oficiri i nekolicina mladih vojnika suočenih s prijetnjama i zabranom napuštanja broda koji tone.²⁹⁰ Oficiri JNA pokušavali su spriječiti zauzimanje preostalih vojnih objekata i skladišta kako se hrvatske snage ne bi domogle većih količina oružja. Šibenski su branitelji odugovlačili s potpunim uništavanjem vojarni „dok je najmanjeg znaka da bi se mladići mogli predati.“²⁹¹

Iznenadni napad hrvatskih snaga stvorio je paniku među tenkovima na Šibenskome mostu. Pripadnici JNA i srpski dobrovoljci započeli su s bijegom prema Gaćevezima, ali su im povlačenje otežali vodički branitelji.²⁹² Vodičani su vješto provocirali srpske tenkiste i pojedinačnim akcijama branitelja, u čemu im je pomagalo dobro poznavanje terena.

SEDMI DAN BITKE ZA ŠIBENIK – 22. RUJNA 1991.

Nakon što su prethodnoga dana hrvatske snage napale tenkove JNA smještene na zapadnoj strani Šibenskoga mosta s čak sedam položaja, većina tenkova i pješadije povukla se tijekom noći. U zoru 22. rujna započela je koordinirana akcija topnika iz Šibenika, žirjanske baterije i snaga HV-a s vodičke strane. Najučinkovitije su bile baterije Razor, pod zapovjedništvom studenta Damira Žaje i minobacačka baterija pod vodstvom Branka Smrčeka.²⁹³ Taktiku za provođenje akcije čišćenja prostora Mosta od neprijateljskih snaga, osmislio je zamjenik zapovjednika 113. šibenske brigade, satnik Božo Marković.²⁹⁴ Posljednji „okupacijski tenkovi pojačani terorističko-četničkim odredima i srbijanskim dobrovoljcima, brzo su se, pred hrabrim šibenskim braniteljima“ povlačili Benkovačkom cestom prema

²⁸⁸ Hrvatski branitelj Filip Gaćina poginuo je 1998. tijekom razminiravanja na zadarskom području.

²⁸⁹ Snimka ovih branitelja obišla je Hrvatsku te podignula moral svim sudionicima Domovinskoga rata, o čemu svjedoči i pjesma:

„Šibenčani pamtit će do groba, svog heroja i te riči:

Nije jedan, već su pala oba!

Hrvatska se Šibenikom diči!“

„Da se ne zaboravi.“ Šibenski portal, <https://sibenskiportal.hr/iz-grada/da-se-ne-zaboravi-hrvatska-se-sibenikom-dici-klapa-bonaca/> pristupljeno 20.7.2022.

²⁹⁰ „Odjednom 24 aviona bombardirala Šibenik.“ *Slobodna Dalmacija*, 22. rujna 1991.

²⁹¹ Isto

²⁹² „Šibenik“, str. 113.-114.

²⁹³ Isto, str. 124.

²⁹⁴ Isto, str. 176.

Gaćelezima.²⁹⁵ Prema informacijama koje je prikupila PU Šibenik te Zapovjedništvo ZNG-a, neprijateljska kolona povukla se i dalje od Gaćeleza, do Čiste Velike, gdje se nalazila improvizirana bolnica JNA.²⁹⁶ Šibenskim je mostom oko podneva prvi prošao jedan „plavi stojadin“ označivši tako ponovno otvorenje ove važne prometnice.²⁹⁷

Zračni prostor Šibenika i sedmoga dana aktivno su nadlijetale neprijateljske skupine zrakoplova JNA. Glavna su im mete bile položaji branitelja na Kamenaru, u Dubravi, a najteže napade pretrpjela je OB Žirje.²⁹⁸ Iako su žirjanska skladišta municije i topnički položaji granatirani i znatno uništeni, branitelji su uspjeli oboriti jedan vojni zrakoplov.²⁹⁹

Branitelji su tijekom 22. rujna napredovali u daljnjem zauzimanju preostalih vojarni JNA. Najtvrdokornije oficire u vojarnama pokušale su urazumiti njihove supruge koje su tražile da se predaju.³⁰⁰ Do tada je u prethodna tri dana spašeno preko 300 vojnika kojima oficiri JNA nisu dozvoljavali predaju te ih „držali kao taoce u zatočeništvu.“³⁰¹ Jedan od njih, inače Splicićanin, izjavio je: „Vjerovali smo i znali da nas nitko neće poubijati, da nećemo biti meso za odstrel, iako su nam starješine pričale o masakru vojnika...“³⁰²

Zauzimanje vojarne „Ražine“, u kojoj se nalazilo oružje oduzeto TO-u, zaustavljeno je u posljednji trenutak zbog naredbe predsjednika Tuđmana o prekidu vatre, odnosno provođenja Igalskoga sporazuma od 17. rujna 1991. godine.³⁰³ Tako su branitelji morali odustati od vraćanja hrvatskoga oružja u ruke hrvatskih obrambenih snaga. Predsjednik Tuđman i savezni sekretar za narodnu obranu general JNA Veljko Kadijević postigli su 22. rujna dogovor o „obostranom i istovremenom prekidu svih ofenzivnih pothvata i pokreta.“. Stoga je pripadnicima HV-a i MUP-a RH naređeno obustavljanje napada i prekid vatre 22. rujna u 15 sati. Ta obustava podrazumijevala je i prekid blokade vojarni JNA koje su u okruženju držali hrvatski branitelji.³⁰⁴ Unatoč propisanome, JNA se nije držala dogovorenih uvjeta primirja. Kršenje primirja od strane JNA rezultiralo je ranjavanjem više osoba, a smrtno je stradao šestogodišnji Vice Pender.³⁰⁵

²⁹⁵ „Šibenski most oslobođen.“ *Slobodna Dalmacija*, 23. rujna 1991.

²⁹⁶ Isto.

²⁹⁷ „Šibenik“, str. 118.

²⁹⁸ Isto, str. 118.-122.

²⁹⁹ „Šibenik“, str. 123.

³⁰⁰ „Šibenski most oslobođen.“ *Slobodna Dalmacija*, 23. rujna 1991.

³⁰¹ Isto

³⁰² „Kome je trebao rat?“ *Slobodna Dalmacija*, 23. rujna 1991.

³⁰³ „Šibenik“, str. 118.

³⁰⁴ „Naredba predsjednika dr. Franje Tuđmana.“ *Večernji list*, 23. rujna 1991.

³⁰⁵ „Gine se i u primirju.“ *Slobodna Dalmacija*, 24. rujna 1991.

KRAJ RUJANSKOGA RATA

Dana 23. rujna 1991. u 11:27 sati oglasila se sirena koja je označila kraj rujanskoga rata u Šibeniku i pozvala sve žitelje ovoga hrabroga grada da napuste svoja skloništa. Šibenski su branitelji svojim podvizima ostvarili pobjedu nad daleko nadmoćnijim neprijateljem čime su omogućili postupno vraćanje života u napaćeni grad.

Svim braniteljima herojske obrane Šibenika nemoguće je nabrojati imena. U vremenu kada je cijeli grad disao kao jedno, svi su pridonijeli obrani grada. Osim zasluge koja pripada svim šibenskim braniteljima, značajnu ulogu odigrale su i komunalne organizacije, gradska bolnica i Crveni križ.³⁰⁶ I u najtežim uvjetima svi su odjeli i zaposlenici šibenske bolnice bili aktivni. U hodnicima i prostorijama bolničkoga podzemlja odvijale su se operacije, zbrinjavanje ratnika, brojni pregledi, ali i porodaji. Dobra predratna priprema omogućila je i bespriječno funkcioniranje Crvenoga križa, šibenske „Elektre“ i vodoopskrbe, „Šibenka“ opskrbe hranom, vatrogasaca i svih drugih gradskih službi.

Pravodobno izvještavanje i istinite informacije tijekom cijeloga rata prenosili su brojni šibenski novinari u radiju i tisku, ratni fotografi i snimatelji. Ratnih je dana Radio – Šibenik bio glavni izvor informacija ljudima u skloništima, „uspješno je vodio nevidljive bitke s provokatorima (...), reagirao na svaki osvjetljeni prozor, najavljuvao zračne napade i bio prva i jedina informacija o svemu što se zbiva... i kada se otvaraju trgovine, i gdje se može kupiti kruh, tko se treba javiti u poduzeća. Radio je tražio davaoce krvi, popunjavao posade zarobljenih topova, mobilizirao rezervne gardiste, obavještavao o smrti i rođenju...“³⁰⁷

POS LJEDICE RUJANSKOGA RATA

Izvanrednim uspjesima šibenski su branitelji nanijeli znatne gubitke neprijateljskoj vojsci. Ukupno je u „Šibenskom ratnom podvigu“ uništeno ili onesposobljeno: 22 zrakoplova, četiri helikoptera, 25 tenkova i samohotki, a trećina cjelokupne flote JRM je uništena ili prisvojena.³⁰⁸

S druge strane, šibenski rujanski rat donio je Šibeniku brojna ratna razaranja, ljudske žrtve i velike materijalne štete. Tijekom sedmodnevnoga ratnoga razaranja u Šibeniku je uništeno 217 stambenih jedinica, a oštećeno ih je 1999. Najvrjedniji privredni objekt u Šibeniku

³⁰⁶ „Šibenik“, str. 130.

³⁰⁷ „Šibenik“, str. 138.

³⁰⁸ „Šibenik“, str. 128-129.

– elektroliza u Tvornici lakih metala, pretrpio je izravnu štetu procijenjenu na više od 250 milijuna dolara, a petina svih zaposlenih u Šibeniku ostala je bez posla. Zapaljeno je oko 85% postrojenja šibenske „Luke“, s ukupnom štetom u svim postrojenjima i skladištima oko 3 milijuna dolara. Znatnu štetu pretrpjela je i „Vinarija“, Tvornica elektroda i ferolegura, „Autotransport“ Šibenik, „INA“ – ispostava u Šibeniku, prodavaonice „Šibenka“, hoteli u Solarisu i na šibenskoj rivi; obrazovne ustanove i brojni drugi gospodarski objekti. Ukupna materijalna šteta gospodarskih objekata procijenjena je na oko 600 milijuna njemačkih maraka.³⁰⁹

U napadima JNA i pobunjenih Srba srušeno je ili znatnije oštećeno 13 crkvi i 10 objekata spomenika kulture u staroj gradskoj jezgri: katedrala sv. Jakova; crkva i samostan sv. Frane, tvrđava sv. Ane (Mihovila), zgrada Muzeja grada Šibenika, Gradska vijećnica, Nova crkva, Mala logga, crkva i groblje sv. Ane, biskupska palača, crkva sv. Ivana, Palača Šižgorić – Galbiani, Kazališna zgrada, Kuća Chiabov i Kuća Iljadice, crkva Gospe od Griblja. U okolici Šibenika znatno su oštećene: crkva sv. Vida u Razorima, crkva Gospe srimske u Srimskom polju, crkva Gospe od Karmena na Okitu i crkva sv. Ivana u Konjevratima.³¹⁰

Za vrijeme rujanskoga rata u Šibeniku, na području šibenske općine, život za Hrvatsku položila su trojica branitelja. Na Šibenskome mostu smrtno je stradao Marinko Kardum, a na području Vodica Zoran Cvitan i Branko Tanfara. Osim braniteljskih žrtava, smrtno je stradalo i sedmero civila. Od početka izravnih sukoba do 15. travnja 1992. na širem šibenskom području poginulo je 50 pripadnika HV-a i 37 civila, a ranjeno je 174 djelatnih te 120 civilnih osoba.³¹¹ Nek' im je laka hrvatska zemlja!

³⁰⁹ „Šibenik“, str. 142.-143.

³¹⁰ „Šibenik“, str. 144. – 147.

³¹¹ „Šibenik“, str. 166.

ZAKLJUČAK

Sedmodnevna bitka za Krešimirov grad – Šibenik, najteža je bitka u gotovo tisućljetnoj povijesti grada. Neprijateljska se vojska bez milosti obušila na povijesni grad i na sve njegove stanovnike. Neprekidni napadi dolazili su sa svih strana, a život se na punih sedam dana preselio u mračna skloništa. Agresorski plan o okruživanju i osvajanju Šibenika, na propast su osudili hrabri branitelji skradinskoga i drniškoga, a zatim i šibenskoga područja.

Prijava politika srbijanskoga republičkoga vodstva navela je, potaknula i pomagala pripadnike srpskoga naroda u oružanoj pobuni protiv Hrvata i samostalne hrvatske države. Niz krvavih sukoba bio je rezultat brojnih laži i vješte propagande. Neistinitim tvrdnjama o ugroženosti srpskoga naroda u Hrvatskoj, prekrivale su se pretenzije na što veći dio hrvatskoga teritorija, bez obzira na strukturu stanovništva koje ga naseljava. Svrstavanje JNA na stranu pobunjenih Srba, dodatno je pogoršalo već tešku političku situaciju u Hrvatskoj. Velika nadmoć u naoružanju davala je lažnu sigurnost tom udruženom zločinačkom pothvatu. Spremnost branitelja da polože svoje živote u obrani svojih domova, spriječila je napredovanje neprijateljske vojske iz tri smjera prema Šibeniku, nanijela joj znatne gubitke, a naposljetku je i protjerala iz Šibenika. Opasnost za Šibenčane dolazila je i iz samoga centra grada, u kojemu su se nalazili brojni objekti JNA. Ključne vojarne i bitnice vješto su zauzete i prije samoga početka ratnih zbivanja, čime su šibenske snage stvorile prvotne uvjete za obranu. Svakodnevni nadljudski naponi branitelja davali su iznimne rezultate pa se iz sata u sat obrana Šibenika sve više razvijala i ojačavala. Agresorska je vojska poražena nakon sedam dana teških sukoba. Hrvatske su snage uspješno suzbile napade Jugoslavenskoga ratnoga zrakoplovstva i ratne mornarice te oklopno-mehaniziranih jedinica. Zajedničkim naporima branitelja, zdravstvenih i komunalnih službi, grad je funkcionirao i pod kišom granata, ali je nažalost pretrpio braniteljske i civilne žrtve, kao i razaranja važnih gospodarskih i stambenih objekata.

Slom JNA u Šibeniku bio je neočekivan udarac zločinačkoj koaliciji. Istovremeno je bio vjetar u leđa braniteljima u Šibeniku, ali i diljem Hrvatske. Pobjeda šibenskih branitelja nad neprijateljskom vojskom bila je jedna od najvećih pobjeda u Domovinskom ratu. Znani i neznani junaci šibenskoga rujanskoga rata, spriječili su agresorski naum o presijecanju Dalmacije na dva dijela. Samim time omogućili su bolju obranu ostalih napadnutih i okupiranih područja sjeverne i srednje Dalmacije te onemogućili napad na područja južne Dalmacije iz dodatnoga smjera. Velikom šibenskom pobjedom nad ratnom mornaricom Jugoslavije –

zauzimanjem čak 34 ratna plovila, udareni su temelji i stvorena okosnica za osnivanje Hrvatske ratne mornarice.

LITERATURA

- BARIĆ, Nikica. "Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.." *Časopis za suvremenu povijest* 40, br. 1 (2008): 65-83.
- ČUZELA, Josip. "Prilog obnovi kupole katedrale Sv. Jakova u Šibeniku." *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 18 (1994): 205-210.
- DUNATOV, Šime. „Začeci višestranačja u Hrvatskoj 1989.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 52 (2010): 381-397.
- FABIJANIĆ GAGRO, Sandra i VUKAS, ml., Budislav. „Pravna priroda i politička pozadina oružanih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.“ *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 58, br. 5 (2008): 1159-2000.
- FRIGANOVIĆ, Mladen Ante i VONOVIĆ, Franka. "Hrvati, Srbi i Talijani u gradovima sjeverne Dalmacije 1910-1991.." *Društvena istraživanja* 3, br. 1 (9) (1994): 121-131.
- KNEŽEVIĆ, Domagoj. „Srpska demokratska stranka od konstituiranja prvog višestranačkog Sabora do početka srpske pobune u Hrvatskoj u kolovozu 1990.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 60 (2018): 411-442.
- LIVAKOVIĆ, Ivo. „Šibenik u rujanskom ratu 1991.“, Šibenik: Ogranak Matice hrvatske u Šibeniku, 2009.
- MARIJAN, Davor. „Domovinski rat“, Zagreb: Despot infinitus: Hrvatski institut za povijest, 2006.
- MARIJAN, Davor. „ Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja“ *Polemos* IX, br. 17 (2006): 25-44.
- MARIJAN, Davor. "Jugoslavenska narodna armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990. – 1992. godine." *Časopis za suvremenu povijest* 33, br. 2 (2001): 289-319.
- MARIJAN, Davor. "Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. - 1991.." *Časopis za suvremenu povijest* 40, br. 1 (2008): 47-63.
- MARIJAN, Davor. "Zamisao i propast napadne operacije Jugoslavenske narodne armije na Hrvatsku u rujnu 1991. godine." *Časopis za suvremenu povijest* 44, br. 2 (2012): 251-275.
- PAUKOVIĆ, Davor. „Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada“ *Suvremene teme*, 1. br. 1 (2008): 21-33.
- RUDOLF, Davorin i ČOBANOV, Saša. „Jugoslavija: Unitarna država ili federacija povijesne težnje srpskoga i hrvatskog naroda – jedan od uzroka raspada Jugoslavije“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 46, br. 2 (2009) 287-314.

ŠIMAC, Petar. „Svjedočanstva o Domovinskom ratu u Dalmaciji.“, Split: Franjo Kluz d.d., 2001.

ŽUNEC, Ozren. „Socijalna konstrukcija pobune Srba u Hrvatskoj 1990.-1995. godine“ *Časopis za suvremenu povijest* 40, br. 1 (2008): 33-45.

Internetski izvori:

Arhiv Slobodne Dalmacije, srpanj – rujan 1991.,

https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/folderIssues/?pv_year=1991

Arhiv Večernjega lista, srpanj – rujan 1991., <https://arhiva.vecernji.hr/>

Hrvatski sabor, „Povijest saborovanja – Važni datumi.“, <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/25-lipnja-dan-neovisnosti>

RH Ministarstvo obrane, „30 godina hrvatske vojske.“, <https://www.morh.hr/30-godina-hrvatske-vojske/>

Šibenski.hr, „Bezimeni junaci stvorili HRM.“,

<https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/sibenik/vijesti/sibenik/bezimeni-junaci-stvorili-hrm-prisjecamo-se-nevjerojatne-price-o-otimanju-vise-od-30-brodova-jugovojske-1113642>

Šibenski portal, „Da se ne zaboravi.“, <https://sibenskiportal.hr/iz-grada/da-se-ne-zaboravi-hrvatska-se-sibenikom-dici-klapa-bonaca/>